

ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

№ 10 (2849)
11 сакавіка 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ СІЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Удзельнікі мастацкай самадзейнасці завода штучнага валакна імя В. Куйбышава Магілёўскага вытворчага аб'яднання «Хімвалокно» Валянціна Казлова, Надзея Варута, Галіна Шабаценка, Надзея Марозава, Тамара Элаціна.

Фота Ул. КРУКА

XIV з'езд прафсаюзаў Беларускай ССР

3—4 сакавіка ў Мінску праходзіў XIV з'езд прафсаюзаў Беларускай ССР. На з'ездзе былі заслуханы і абмеркаваны справаздачныя даклады Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў і рэвізійнай камісіі Белсаўпрофа, а таксама доклад мандатнай камісіі. Дэлегаты з'езда прынялі рэзалюцыю па справаздачнаму докладу БРС прафсаюзаў. У ёй з'езд заклікаў рабочых, служачых, усіх працоўных рэспублікі самаадданай працай забяспечыць паспяховае ажыццяўленне рашэнняў XXV з'езда КПСС, XXVIII з'езда КП Беларусі, дзятэрміновае выкананне заданых дзесятай пяцігодкі.

З'езд запэўніў ЦК КПСС, ЦК КПБ, ВЦСПС, што прафсаюзы рэспублікі з гонарам выканаюць ускладзеныя на іх задачы, будучы і ў далейшым вернымі памочнікамі партыі ў справе пабудовы камунізму ў нашай краіне.

На з'ездзе быў абраны новы састаў Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў і рэвізійнай камісіі.

З вялікім уздымам дэлегаты прынялі прывітальнае пісьмо ЦК КПСС.

На пленуме Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў, выбранага XIV з'ездам, былі разгледжаны арганізацыйныя пытанні. Старшынёй Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў выбраны М. Н. Полазаў, сакратарамі — С. А. Аржаўкін, Л. М. Барабанова, У. І. Быкоўскі, А. П. Абуховіч. На пасяджэнні рэвізійнай камісіі яе старшынёй выбрана З. М. Румянцова.

1—3 сакавіка ў Вялікім Крамлёўскім палацы праходзіў IV з'езд Саюза журналістаў СССР. З вялікім творчым уздымам ён прадэманстравалі бязмежную адданасць савецкіх журналістаў справе партыі і народа, высокаму служэнню камунізму. Дэлегаты з'езда ў сваіх выступленнях адзначалі, што ўся дзейнасць шматтысячнага атрада работнікаў друку, тэлебачання і радыёвяшчання, выдавецтваў і інфармацыйных агенцтваў накіравана на паспяховае ажыццяўленне гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС, на ўсебаковае паказанне дасягненняў Савецкай дзяржавы за 60 гадоў яе пераможнага шэсця па шляху камуністычнага будаўніцтва.

Дэлегаты з'езда ад імя ўсіх работнікаў савецкай прэсы выказалі гарачую падзяку роднай партыі, Цэнтральнаму Камітэту КПСС, яго Палітбюро на чале з таварышам Л. І. Брэжневым за велізарную ўвагу і клопаты аб развіцці савецкай журналістыкі.

На з'ездзе была адобрана практычная работа праўлення Саюза журналістаў СССР за

БАЯВАЯ ПРАГРАМА ДЗЕЙНАСЦІ

справаздачны перыяд. Была прынята рэзалюцыя па справаздачнаму докладу. З'езд аднадушна пастанавіў: цалкам і поўнасьцю адабраючы і падтрымліваючы палітыку Камуністычнай партыі, яе Цэнтральнага Камітэта, пакласці ў аснову ўсёй дзейнасці Саюза журналістаў СССР гістарычныя рашэнні XXV з'езда КПСС, палажэнні і вывады, якія ўтрымліваюцца ў дакладах і выступленнях Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева. Дэлегаты зацвердзілі статут Саюза журналістаў СССР з унесенымі ў яго некаторымі зменамі.

З вялікім уздымам удзельнікі з'езда накіравалі прывітанне Цэнтральнаму Камітэту КПСС, у якім падкрэслілі, што сваё ганаровае прызнанне савецкіх журналістаў бачаць у нястомнай прапагандзе ідэй і рашэнняў з'езда партыі быць заўсёды ў першых радах барацьбы за іх ажыццяўленне. Удзельнікі з'езда запэўнілі Цэнтральны Камітэт КПСС, што ўсе свае сі-

лы, творчае натхненне і майстэрства савецкіх журналістаў прысвяцяць служэнню савецкаму народу, ідэалам ленінскай партыі, каб быць дастойнымі ганаровага звання яе баявых памочнікаў.

На з'ездзе выступіў намеснік загадчыка аддзела прапаганды ЦК КПСС В. Н. Сяўрук. Адбыліся выбары праўлення і рэвізійнай камісіі Саюза журналістаў СССР.

На першым пленуме праўлення Саюза журналістаў СССР былі абраны кіруючыя органы Саюза журналістаў СССР. Старшынёй праўлення Саюза журналістаў СССР выбраны галоўны рэдактар газеты «Правда» В. Г. Афанасьеў. Намеснікамі старшыні праўлення выбраны П. Ф. Аляксееў, Л. М. Замяцін, С. Г. Ланін, А. І. Лосеў, Б. І. Стукалін, Л. Н. Талкуноў.

Адбылося таксама пасяджэнне Цэнтральнай рэвізійнай камісіі Саюза журналістаў СССР. Яе старшынёй выбраны В. І. Новікаў.

УЗНАГАРОДЫ—ГЕРОЯМ КОСМАСУ

За паспяховае ажыццяўленне палёту арбітальнай навуковай станцыі «Салют-5» і транспартным караблём «Саюз-24» і праўлення пры гэтым мужнасць і героізм Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіў Героя Савецкага

Саюза, лётчыка-касманauta СССР Віктара Васільевіча Гарбатко ордэнам Леніна і другім медалём «Залатая зорка». Арыю Мікалаевічу Глазкову прысвоена званне «Лётчык-касманаўт СССР». Ён узнагароджаны ордэнам Леніна і медалём «Залатая зорка».

Аб увекавечанні памяці Ф. А. Сурганава

Цэнтральны Камітэт КП Беларусі і Савет Міністраў БССР прынялі пастанову аб увекавечанні памяці члена ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, члена Бюро ЦК КП Беларусі Фёдара Ансімавіча Сурганава.

На магіле Ф. А. Сурганава будзе ўстапоўлены надмагільны помнік.

Імя Ф. А. Сурганава прысвоена Лужанскаму сельскагаспадарчаму тэхнікуму і ў далейшым ён называецца: Лужанскі сельскагаспадарчы тэхнікум імя Ф. А. Сурганава.

Мінскаму гарвыканкому даручана перайменаваць у г. Мінску адну з вуліц у вуліцу Ф. А. Сурганава.

БЕЛТА.

ЛАЎРЭАТЫ НАЗВАНЫ, СВЯТА ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Больш чым два гады кроць па беларускай зямлі першы Усесаюзны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці працоўных, прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. Яго ўдзельнікі трымаюць экзамен на майстэрства і творчую сталасць. Мацнейшыя, пераможшы ў мясцовых, зональных і абласных аглядах, заваявалі права выступіць у трэцім, завяршальным туры. Такіх у рэспубліцы аказалася нямала — больш чым 16 тысяч чалавек. Лепшыя з лепшых удастоены высокага звання лаўрэатаў Усесаюзнага фестывалю. Яно прысуджана 120 калектывам і 55 індыўідуальным выканаўцам з розных гарадоў і вёсак нашай рэспублікі.

Шмат радасці наклонікам харэаграфічнага мастацтва даставілі тацэвальныя калектывы, колькасць якіх у ходзе фестывалю значна павялічылася. Больш стала хораў, аркестраў народных інструментаў і духавой музыкі, калектываў іншых жанраў. Узбагаціўся іх рэпертуар, прыкметна ўзрасло выканаўчае майстэрства.

Вынікам рэспубліканскіх конкурсаў фестывалю было прысвечана па-

сяджэнне арганізацыйнага камітэта, якое адбылося 25 лютага. На ім з паведамленнямі выступілі кіраўнікі творчых секцый журы — народны артыст СССР Г. І. Цітовіч, доктар мастацтвазнаўства Ю. М. Чурко, народны артыст БССР Б. І. Пяччук, заслужаны артыст рэспублікі І. П. Лакштанаў, кандыдаты мастацтвазнаўства Э. І. Шумілава і А. А. Лабовіч, старшыня журы конкурсаў па жанрах, намеснік міністра культуры БССР А. І. Ульяновіч.

У прынятай на пасяджэнні пастанове адзначаецца, што конкурсы прайшлі на высокім арганізацыйна-творчым узроўні, пры актыўнай дапамозе прафесіянальных артыстаў і музыкантаў, творчых саюзаў, грамадскіх арганізацый. Разам з тым яны выявілі і рад недахопаў.

Праблемы, падказаныя ходам фестывалю, і задачы па далейшаму развіццю мастацкай творчасці працоўных будуць дэталёва абмяркоўвацца на рэспубліканскіх навукова-практычных канферэнцыях. У Мінску пройдзе і Тыдзень тэатральнага самадзейнага мастацтва, выступленні лепшых агі-

тацыйна-мастацкіх брыгад.

Аргкамітэт рэкамендаваў лепшыя калектывы для ўдзелу ў паказальных выступленнях у сталіцах саюзных рэспублік і буйнейшых гарадах краіны. Сярод іх — народны хор Дома культуры будтрэста № 5 г. Мінска, танцавальны ансамбль гродзенскіх тэкстыльчыкаў «Раніца», народны цымбальны аркестр Груздоўскага сельскага клуба Пастаўскага раёна, народны ансамбль песні і танца «Брастаўчанка» Брэсцкага электрамеханічнага завода і народная харавая капэла настаўнікаў г. Брэста, мужчынскі вакальны квартэт Ельскага раёна Дома культуры, духавы аркестр Магілёўскага вытворчага аб'яднання «Хімвалакно» імя У. І. Леніна і іншыя.

На пасяджэнні вынікі абмеркавання падвяла старшыня арганізацыйнага камітэта па правядзенню ў рэспубліцы першага Усесаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных, намеснік старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова. БЕЛТА.

ТВОРЧАСЦЬ — РАБОТА ПАРТЫЙНАЯ

У Доме актёра адбылася творчая сустрэча партыйных работнікаў Мінскай вобласці з артыстамі Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Старшыня прэзідыума праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання народны артыст БССР М. Яроменка, вітаючы гасцей, падкрэсліў партыйны напрамак ідэйна-творчых пошукаў майстроў сцэны і артыстычнай моладзі, раскажаў пра падрыхтоўку тэатра да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. Актёры гаварылі аб сваіх ролях, аб калектывных намаганнях трупы сустрэць гадавіну рэвалюцыі глыбокімі і натхнёнымі работамі. Былі паказаны сцэны са спектакляў купалаўцаў бягучага рэпертуару.

У сустрэчы ўдзельнічалі народны артыст СССР Л. Рахленка, народны артыст БССР Г. Аўсянікаў, заслужаны артыст БССР М. Захарэвіч, П. Дубашынскі, П. Кармунін, артысты З. Зубкова, А. Кавалёва і А. Падабед.

СЛОВА—ПАЭТАМ БРАТНІХ РЭСПУБЛІК

«Зоры Кастрычніка» — так называецца цыкл перадач, якія арганізавала Галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычнага вяршання Беларускага радыё. Да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка ў ім прагучаць лепшыя вершы аб Радзіме і партыі паэтаў усіх братніх рэспублік Краіны Саветаў.

Новы цыкл перадач пачаўся творамі паэтаў РСФСР — Аляксандра Пракоф'ева, Мікалая Браўна, Браніслава Кежуна, Васілія Фёдарова, Якава Хелемскага, Леаніда Кузубава.

Неўзабаве радыёслухачы пазнаёмяцца з вершамі паэтаў Украіны, Літвы і Малдавіі.

Палац культуры Светлагорскага завода штучнага валайна. На занятках у харэаграфічнай студыі.

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

ГОСЦІ ДОМА ЛІТАРАТАРА

Цікавую праграму паказалі ў Доме літаратара студэнты Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Яны чыталі вершы Я. Купалы, А. Куляшова, М. Танка, М. Аўрамчыка, А. Вярцінскага і іншых беларускіх паэтаў, паказалі інсцэніраваны эпізод з апавесці І. Шамякіна «Гандлярка і паэт». Акрамя

таго, у праграме былі гумарыстычныя сцэны, сяброўскія шаржы і г. д.

Вёў сустрэчу старшы выкладчык інстытута Яўген Адамовіч.

З цёплымі словамі падзякі звярнуўся да гасцей пісьменнік Анатоль Шаўня.

А. ВОЛЬСКАЯ.

У Саюзе пісьменнікаў БССР

СВЯТА ПАЗЭІІ — СВЯТУ ЖАНЧЫН

4 сакавіка ў Доме літаратара адбылася чарговая паэтычная пятніца, прысвечаная Міжнароднаму святу жанчын. У прыгожа аформленай зале сабраліся прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі сталіцы, госці пісьменнікаў. Вечар адкрыў Пятрусь Макаль, гарача павіншаваўшы ўсіх жанчын з вялікім святам, пажадаўшы ім шчасця, здароўя, творчага натхнення. Паэтэсы Эдзі Агняцвет, Яўгенія Янішчыц, Галіна Наржанеўская, Раіса Баравікова, Таіса Бондар прачыталі свае новыя вершы. Са словамі ўдзячнасці і віншавання звярнуліся да прысутных пісьменнікі Васіль Быкаў, Алена Васілювіч, Юрась Свірка, Аляксандр Рэзануаў і іншыя.

Затым быў паказаны канцэрт, у якім прынялі ўдзел салістка тэатра оперы і балета Тамара Кучынская, салістка радыё Ніна Цішко, народныя артысты рэспублікі Віктар Чарнабаеў, заслужаны артыст рэспублікі Юрый Смірноў, маладыя артысты тэатра Імя Янкі Купалы Аляксандр Уладзімірскі, Юрый Авер'янаў, Арнольд Памазан.

УВАГУ — МАЛАДЫМ

Адбылося пасяджэнне камісіі па рабоце з маладымі Саюза пісьменнікаў БССР. На пасяджэнні разгледжана пытанне аб творчай дапамозе літаратурным аб'яднанням рэспублікі. У выніку абмеркавання, у якім прынялі ўдзел пісьменнікі В. Адамчык, М. Аўрамчык, С. Грахоўскі, старшыня камісіі па рабоце з маладымі Я. Сіпакоў, сакратар праўлення СП БССР І. Чыгрынаў, намечана шэраг мерапрыемстваў, накіраваных на палепшэнне канкрэтнай дапамогі літаратурным аб'яднанням. Так, у бліжэйшы час адбудзецца выязное пасяджэнне камісіі па рабоце з маладымі ў Оршы, на якім будуць абмеркаваны творы мясцовых літаратараў. Пісьменнікі В. Адамчык, М. Аўрамчык, М. Гіль, У. Дамашэвіч, Г. Далідовіч, Ю. Свірка, Я. Сіпакоў неўзабаве выедуць у асобныя раённыя літааб'яднанні.

На пасяджэнні абмеркавана творчасць маладога празаіка з Барысава Васіля Гігевіча. У абмеркаванні прынялі ўдзел М. Аўрамчык, М. Гамолка, Г. Далідовіч, У. Дамашэвіч, П. Макаль, старшыня камісіі Я. Сіпакоў. Вырашана рэкамендаваць Васіля Гігевіча для прыёму ў члены Саюза пісьменнікаў.

Г. ЛЕСІК.

АУТАРСКІ ВЕЧАР АЛЕГА ЛОЙКИ

На сустрэчу з паэзіяй Алега Лойкі ў Дом літаратара прыйшлі пісьменнікі, паэты, вучоныя, студэнты і выкладчыкі ВДУ сталіцы. Слова пра паэта сказаў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі Анатоль Вярцінскі. Потым выступіў Алег Лойка. Ён чытаў вершы, гаварыў пра кірункі і асаблівасці развіцця сучаснай беларускай паэзіі, аб садружнасці паэтычных пакаленняў, аб творчых уроках настаўнікаў, аб маладой паэтычнай змене, адказаў на шматлікія пытанні чытачоў.

У горадзе беларускіх энергетыкаў Новалукомлі адкрыўся новы Палац культуры. У ім створаны ўсе ўмовы для работы гуртоў мастацкай самадзейнасці і тэхнічнай творчасці. Ёсць вялікая і малая глядзельныя залы, бібліятэка з чытальнай залай, шахматна-шашачны клуб, кіна-фоталабараторыя. Неўзабаве ў палацы пачне працаваць музычная школа, адчыніцца зала для ўрачыстых абрадаў.

НА ЗДЫМКАХ: Удзельнікі мастацкай самадзейнасці Вольга Якубовіч, Алена Шэдарова, Алена Баранова, Ірына Злобіна і Сяргей Вірукоў; у фая новага Палаца культуры.

Фота А. ЦЕРЛЮКЕВІЧА. (БЕЛТА).

НАМ ПІШУЦЬ

Вядомы армянскі паэт Сурэн Мурадзян напісаў паэму «Чырвоны рыцар», у якой расказваецца пра палкаводца часоў грамадзянскай вайны Гая Гая. Гэты твор выйшаў у Ерэване напярэдні 90-годдзя з дня нараджэння славагана героя. У паэме апісаны розныя падзвігі кавалерыстаў, урачыстыя сустрэчы беларускага насельніцтва з чырвонымі коннікамі, якімі камандаваў Гая Гай, усаляецца брацкая дружба байцоў розных нацыянальнасцей.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

Добрай тэматыкай на факультэце журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна сталі сустрэчы з бэшнікімі выпускнікамі — пісьменнікамі, паэтамі, журналістамі, работнікамі кіно.

Надаўна госцем студэнтаў быў паэт Генадзь Бураўкін. Ён падзяліўся сваімі ўражаннямі аб паездцы ў Злучаныя Штаты Амерыкі, расказаў аб рабоце ў часопісе «Маладосць», прачытаў новыя вершы.

Н. ЛЕБЕДЗЕВА, студэнтка факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна.

Надаўна ў Літве павяваў вядомы фальклорна-этнографічны танцавальны ансамбль Беларускай «Вяржэўнай» філармоніі «Хэпшкі».

Шчырымі апладысмантамі сустрэлі лідчанае выступленне вакальнага квартэта «Кураліка».

А. СВЕЧКІН, настаўнік.

Прафсаюзная бібліятэка Харкаўскага трактарнага завода сумесна з заводскім таварыствам аматараў кнігі ў сувязі з 60-годдзем Вялікага Кастрычніка пачалі праводзіць вусныя часопісы «У саюзе роўных», прысвечаныя братнім рэспублікам нашай Радзімы.

«Беларусь сінявокая», — так называўся першы вусны часопіс, прысвечаны 58-й гадавіне ўтварэння Беларускай ССР.

К. СЕРГІЕНЯ.

Харкаў.

Магазін-салон мастацкага фонду БССР у Барысаве заўсёды прыцягвае ўвагу наведвальнікаў. Вялікім поспехам карысталася і перасоўная выстаўка фотаграфіяў. На ёй было прадстаўлена звыш сямідзесяці работ фотааматараў краіны, якія прымалі ўдзел у міжнародных выстаўках у Аўстраліі, Румыніі, Швецыі, Аўстрыі.

П. БАРОДКА, журналіст.

У Рэспубліканскім Доме кіно

На пачары з цыкла «Рэспубліка ў дзесятай пяцігодцы» перад кінематаграфістамі выступіў намеснік старшыні Дзяржплана БССР Ф. Іваноў, які расказаў пра асноўныя кірункі развіцця народнай гаспадаркі і культуры Беларусі.

На чарговым вечары «Свет сьвіння», прысвечаным апыццэнню знешнепалітычнага курсу, выпрацаванага XXV з'ездам КПСС, член дэлегацыі БССР на XXXI сесіі Генеральнай Асамблеі ААН паэт Генадзь Бураўкін падзяліўся ўражаннямі аб рабоце савецкай дэлегацыі, аб палітычным і культурным жыцці Злучаных Штатаў Амерыкі.

Адбыліся заняткі тэарэтычнага семінара «Актуальныя праблемы сучаснага кінамастацтва». На іх былі разгледжаны тэмы: «Кіно як элемент культуры» і «Праблемы маралі на экране». Заняткі вёў доктар філасофскіх навук В. Талстых (Масква).

Праведзены першы вечар з цыкла «Саюз раўнапраўных». Гасцямі беларускіх кінематаграфістаў былі творчыя работнікі Паўночна-Каўказскай студыі кінахронікі: рэжысёр-дакументаліст В. Грунін і кінааператар В. Насімаў. Яны паказалі свае новыя фільмы. Вечар вёў сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР Ю. Лысятаў. У абмеркаванні работ гасцей прынялі ўдзел кінарэжысёры В. Нікіфарав, В. Шаталаў, Р. Дзодзіева, аператар Э. Садрыеў і інш.

Секцыя ветэранаў беларускага кіно правяла «Круглы стол», прысвечаны 70-годдзю вяломага беларускага драматурга К. Губаравіча. Юбіляра цёпла павіншавалі першы сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР В. Тураў, старшыня савета Дома кіно А. Булінін, народ-

ны артыст БССР І. Вейняровіч, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР М. Вярзона, кінарэжысёры У. Стральцоў, І. Шульман, М. Бераў.

Секцыя па рабоце з кінааматарамі арганізавала сустрэчу з пераможцамі Мінскага абласнога і гарадскога агляда аматарскіх фільмаў. У ёй прынялі ўдзел кінааматары Мінскага завода жалаздзельнікаў, птушкафабрыкі «Дубаўлінка» і прадпрыемства «Маладзечнадрэў».

На творчай сустрэчы кінематаграфістаў з калектывам Рускага тэатра імя М. Горкага кінарэжысёр Ю. Дубровін расказаў аб творчасці прагрэсіўнага амерыканскага драматурга Т. Уільямса, аб экранізацыях яго твораў у сучасным кінематографіі. Галоўны рэжысёр тэатра В. Луцэнка расказаў аб рабоце калектыву тэатра над п'есай Т. Уільямса «Салодкагалосая птушка юнацтва», запрасіў кінематаграфістаў на прагляд гэтай спектакля і яго сумеснае абмеркаванне.

У Доме кіно адбылося пасяджэнне Клуба творчай і навуковай моладзі, які працуе пры ЦК ЛКСМБ. Паведамленне аб стане і перспектывах развіцця новай навуковай галіны — галаграфіі — зрабіў кандыдат фізіка-матэматычных навук Я. Іванкі. Маладыя кінематаграфісты — рэжысёр Д. Міхлеў і аператар У. Ціслук — паказалі свае новыя фільмы.

Пасля прэм'еры мастацкай студыі «Вянок саветам» вытворчасці кінастудыі «Беларусьфільм» яе рэжысёр В. Рубінчык расказаў аб рабоце над фільмам, прадставіў здымачную групу. Потым адбылася зацікаўленая гаворка аб гэтай у многім спрэчнай стужцы. У гаворцы прынялі ўдзел кінакрытыкі В. Нячай, Е. Бондарова, Г. Ратніцаў, А. Вабкова.

В. НЕБЫШЫНЕЦ.

ГОСЦІ ВЁСКІ-ТВОРЧЫЯ РАБОТНІКІ

У саўгасе «Мінская фабрыка гародніны» Мінскага раёна адбылася сустрэча працаўнікоў вёскі з творчымі работнікамі рэспублікі.

Дырэктар саўгаса А. Кашэўскі расказаў гасцям аб дасягненнях гаспадаркі за мінулы год, аб задачах калектыву саў-

гаса на 1977 год у сувязі з рашэннямі XXV з'езда КПСС. Затым у Доме культуры ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці саўгаса далі канцэрт, у якім прыняла ўдзел агітбрыгада «Цыбулька».

У заключэнне паэт Генадзь Бураўкін расказаў працаўнікам

вёскі аб сваёй паездцы ў ЗША, прачытаў новыя вершы. Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола кампазітар Ігар Лучанок таксама падзяліўся ўрэжаннямі аб паездцы ў ЗША з ансамблем «Песняры», выканаў свае творы разам са спеваком Анатолем Бокавым.

Л. ШЧАРБАЧ.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

Год 1920

Каменціруе Віктар Цітавіч ІСАЕЎ,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт Мінскага дзяржаўнага
педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага

Беларусь змагалася. Беларусь працвала. На здымках (першы і другі) — прагады камуністаў на белапальскі фронт. На здымку ўнізе — першамайскі суботнік у Жлобіне.

Здымкі выяўлены і прапанаваны рэдакцыі Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіву кіна-фота- і фонадакументаў.

Дваццаты год можна назваць годам пераадолення разрухі... Не працвалі многія прадпрыемствы і чыгуначны транспарт. Не хапала сыравіны і паліва. Спіскаў свае жалезныя пашчэкі голод. Таму, карыстаючыся часовай перадышкай на франтах баяў, У. І. Ленін заклікаў працоўных Краіны Саветаў «усё кінуць на фронт працы, і скаанцэнтравань туг усе сілы пры максімальным напружанні, з ваеннай рашучасцю, з бязлітаснай рашучасцю».

Партыя патхняла народ на вырашэнне задач гаспадарчага будаўніцтва, на ліквідацыю голоду і разрухі. Паўсюдна вялася вялікая агітацыйная і растлумачальная работа, праводзіліся суботнікі па нарыхтоўцы і вывазцы паліва, ачысты тэрыторыі прадпрыемстваў. 29 студзеня Савет Народных Камісараў выдаў дэкрэт «Аб парадку ўсеагульнай працоўнай павіннасці». Усё насельніцтва прыцягвалася да розных відаў працоўнай павіннасці. Была прынята шэраг іншых мер для пад'ёму эканомікі краіны. У гэты час У. І. Ленін вылучыў смелы план электрыфікацыі нашай краіны. У сакавіку СНК зацвердзіў Дзяржаўную камісію па электрыфікацыі Расіі. У плане ГОЭЛРО прадугледжвалася на працягу 20 год пабудаваць 30 электрастанцый агульнай магутнасцю ў 1,5 мільёна кілават.

Пытанні эканамічнага становішча Савецкай Краіны і гаспадарчага будаўніцтва былі галоўнымі на IX з'ездзе РКП(б), які праходзіў з 29 сакавіка па 5 красавіка. У яго рэзалюцыі «Аб чарговых задачах гаспадарчага будаўніцтва» гаварылася, што рашаючай умовай адраджэння краіны з'яўляецца няўхільнае правядзенне адзінага гаспадарчага плана, які грунтуецца на ленинскай ідэі электрыфікацыі краіны.

У выніку прынятых мер і энтузіязму працоўных работа многіх прамысловых прадпрыемстваў і чыгуначных станцый у неакупіраваных раёнах Гомельскай і Віцебскай губерняў значна актывізавалася. Адкрыліся кравецкія, шавецкія, дрэвапрацоўчыя, металічныя майстэрні ў Гомелі, Жлобіне, Оршы, Віцебску, праводзіўся ремонт суднаў Дняпроўскай флатыліі.

Рабочыя дапамагалі сялянам выконваць сельскагаспадарчыя работы, наладжвалі суботнікі, «Тыдні селяніна». У выніку гэтага і шэрагу мерапрыемстваў партыі і савецкага ўрада павялічыліся пасяўныя плошчы, узмацніліся пазіцыі сацыялізму на вёсцы.

Вырашаючы пытанні гаспадарчага будаўніцтва, партыя не пазбывала ўвагі да патрэб Чырвонай Арміі. Армія ўмацоўвалася кадрамі, павышалася яе баяздольнасць, бо небяспека ваеннай інтэрвенцыі яшчэ не была ліквідавана. Значная частка тэрыторыі Украіны і Беларусі была акупіравана белапальскімі войскамі, а ў Крыме сядзеў барон Урангель з рэшткамі недабітай белгвардзейскай арміі. Белапалькаў і ўрангельцаў паспрабавалі выкарыстаць імперыялісты Антанты ў сваіх захопніцкіх мэтах. Яны і сарвалі мірную перадышку Краіны Саветаў. 25 красавіка пачалося наступленне белапалькаў на Заходнім фронце.

Зноў на парадку дня стаў лозунг: «Усё для фронту! Усё для перамогі над ворагам!» Партыя заклікала савецкі народ узмацніць адпор ворагу.

Разам з народамі-братамі беларусы актыўна ўдзельнічалі ў разгроме імперыялістычных сіл Антанты. Яны ішлі ў рады Чырвонай Арміі, змагаліся ў партызанскіх атрадах, імкнуліся забяспечваць усім неабходным патрэбы фронту. 12 мая галоўнакамандуючы Заходняга фронту М. М. Тухачэўскі аддаў загад войскам перайсці ў наступленне.

11 ліпеня быў вызвалены ад белапалькаў Мінск, а ў жніўні ўся тэрыторыя Савецкай Беларусі стала свабоднай. У кастрычніку быў падпісаны дагавор з Польшчай аб перамір'і. Партыя рабіла ўсё неабходнае, каб хутчэй заключыць мір, аднак антысавецкія сілы перашкаджалі гэтаму. У сярэдзіне лістапада пачаўся легендарны штурм Перакопа. У выніку яго была разгромлена армія Урангеля і вызвалены Крым.

На вызваленай ад войск інтэрвентаў тэрыторыі Беларусі пачалося аднаўленне Савецкай улады.

31 ліпеня ў Мінску адбылося сумеснае пасяджэнне прадстаўнікоў Мінскага губернскага ВРК, ЦК КП Літвы і Беларусі, дзе была прынята «Дэкларацыя аб абвешчэнні незалежнасці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі».

І Усебеларускі з'езд паятовых і гарадскіх камсамольскіх арганізацый, які праходзіў 25—27 верасня ў Мінску, аб'яднаў іх у Камуністычны Саюз Моладзі Беларусі.

22—25 лістапада ў Мінску праходзіў Трэці з'езд КП(б) Беларусі. Ён абмеркаваў палітычную справядзачу Цэнтральнага Бюро, заслухаў даклады па бягучаму моманту, эканамічнаму становішчу, аб узаемаадносінах Савецкай Беларусі з РСФСР.

«Беларусь, з'яўляючыся Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікай, адначасова з'яўляецца састаўной часткай РСФСР», — так запісалі ў сваім рашэнні дэлегаты партыйнага з'езда.

«У федэратыўным аднанні з Савецкай Расіяй, рабоча-сялянскі ўрад якой вы ўзначальваеце, шматпакатная і гаротная Савецкая Беларусь, распачынаючы мірнае гаспадарчае будаўніцтва, шле ў Вашай асабе братняе прывітанне і любоў рускаму рабочаму класу і сялянству». Гэта радкі з прывітання У. І. Леніну ад дэлегатаў II Усебеларускага з'езда Саветаў, які адбыўся ў сярэдзіне снежня. Рашэнні з'езда былі скіраваны на ўмацаванне Савецкай улады і ліквідацыю гаспадарчай разрухі. Дэлегаты з'езда выказалі гарачую падзяку рускаму і украінскаму народам за вялікую і бескарысліваю дапамогу ў барацьбе з інтэрвентамі і белгвардзейцамі і ў гаспадарчым будаўніцтве.

Савецкая ўлада набірала сілы.

Анатолий АСТРЭЙКА

**КАБ ЗЯМЛЯ
КРАСАВАЛА І ПЕЛА**

Не бывае для думак мяжы,
Чалавек з імі вечна ў дарозе,
Па гадах маладосці тужыць
Будзе ён і ў горы, і ў змозе.

Залаты той праменьчык свяціць
Будзе нам аж да самага скону,
Не баяцца нічога, а жыць —
Неадоляная сіла закону.

Ды не проста пры тым існаваць,
Жыць па-людску прыгожа і смела,
Так на свеце жыццё будаваць,
Каб зямля красавала і пела.

Нам пакінут такі заповіт
З даўніх дзён
Для здзяйснення на справе,
Каб праклалі мы ў Заўтрае след,
Узаконены працай і славай.

Грозны, мудры семнаццаты год
На вякі нашы мэты акрэсліў.
Мы ў паходзе. Вядзем свой паход
У легенды, у казкі, у песні.

Нашы дружныя крокі чуваць,
Рэха іх адгукнецца планеце.
А над намі сцягі шалясцяць,
Шалясцяць,
Сонцам-Леніным свецяць.

І няма нашым мэтам мяжы,
Чалавек з імі вечна ў дарозе.
Нам нязнаны браць рубяжы,
Мужны шлях пракладаць к
Перамозе.

Я хацеў бы так пражыць,
Каб душою не астынуць,
Не з жыцця забраць усё,
А сваё жыццё пакінуць.

Што ж пакінуў, што збярог
Я для дзён сваіх асенніх?
Той жа за ракой мурога,
Тыя ж мрояць летуценні.

А ці жыў я, ці не жыў?
Трэба, мабыць, аглядзецца,

На якой цяпер мяжы
Маладосць мая смяецца.

Праімчаліся гады,
Як шалёныя, рабеглі
Праз палеткі, праз сады,
Праз палацы з белай цэгля.

Дзе ж пражытае знайсці?
Не шукаю ветру ў полі.
Скрыжаваліся ў жыцці
І мой шлях, і мая доля.

Што ж табе я даў, зямля?
Што сваё пакіну людзям?
Гэта некалі, пасля
Зразумела ўнукам будзе.

Я зноў сваю наведваю вёску,
Прыветны бацькаўскі парог.
Шумяць таполі і бярозкі,
І новы мост праз Нёман лёг.

Ад плошчы вуліцы пабеглі
Ва ўсе бакі. Багата змені
Няма хацін тут больш нягеглых,
На дахах частакол антэн.

Палац культуры не вясковы,
Будынак школы побач з ім.
Катэджаў гурт двухпавярховых,
І з камяноў прыветны дым.

Хоць не знайшоў старыя сцежкі
У Церахоўскім я гаю,
А землякоў сваіх па ўсмешках
Усюды сэрцам пазнаю.

І мне здалася гэтым часам
Такім прыгожым веснавым:
Не вуліцай свайго калгаса —
Іду пасёлкам гарадскім.

Са сваёй я чэрпаў студні
Не вялікай, не малой
Мары ў свята, мары ў будні,
Працаздольнасць і спакой.

Хоць часамі хваляваўся,
Што не ўсё яшчэ знайшоў,
Да здабыткаў прыглядаўся
Я сваіх таварышоў.

Па-харошаму зайздросчу
Ім за добрыя радкі,
Слухаю, як вецер вошчыць
У сасонніку смыкі.

Сам блукаю, сам шукаю
На палетках і ў барах
Рыфмы новыя да Маю,
Пра жыццёвы светлы шлях.

Я не вычарпаў паловы,
Не растраціў той запас,
Што сабраў за словам слова
Для душы на сумны час.

Я нічога не шкадую,
А са словамі — разлад.
Як нязбітае ўпалую,
Дык яму, як шчасцю, рад.

А калі не скарыстаю
За дарогу я сваю
Слоў запас, што ў сэрцы маю,—
Юнакам параздаю.

Васіль МАКАРЭВІЧ

НЕСУМЯШЧАЛЬНАСЦЬ

І гэты пайшоў без пары!..
Каля палаты ў маўчанні
Сутуляцца дактары:
Сардэчная несумяшчальнасць.

Па радыё сотні раз
За светам дзесь абвяшчаюць:
Існуе нацыя і рас
Вечная несумяшчальнасць...

А я не маўчу у цішы,
І не раблюся няшчасным,
Хаця і ў мяне у душы
Таксама несумяшчальнасць!

Несумяшчальнасць з усім
Нечалавечым і подлым,
З прамоўцам, які схлусіў,
З паўзучым вужачым кодлам.

Сэрца балюча трымціць,
Гневу на тых не ўмяшчае,
Хто з ходу хоча спраміць
Бярэзіну і Шчару!

Душою засвоіў адно
І гавару:
— Мяшчане,
З вамі ў мяне даўно
Кроўная несумяшчальнасць!

Несумяшчальнасць душы
З хціўцам, што прагне ахвяраў,
І праўду хоча глушыць,
Хоць бы і званам фанфараў!

Усе, хто жыве на мане,
На сёлы вядзе знішчальнік,
З вамі, знайце, ў мяне
Вечная несумяшчальнасць!

Сцвярджаю з якое пары —
Пашчасціла ці не пашчасціла,—
Не лячыце мяне, дактары,
Ад гэткай несумяшчальнасці!..

Кражастыя дубы —
Вякоў сівых унукі —
Пярун што сек ды біў,
Пабраліся за рукі.

Ці помняць дзетвару,
Што ў сакавік сакавы,
Дубовую кару
Сякерай абсякала?!

Дубняк, не дакарай!
Удалечыні ад фабрык

Была твая кара
Для нашай вёскі фарбай!

У адвары на двары
Пасля вясны, бывала,
Сяло для дзетвары
Кашулі фарбавала.

Каб мы у іх, рабых,
З маленства вырасталі
Такія, як дубы,—
І сілай, і паставай!

Пасля
усіх малых
Купалі ў тым адвары,
Каб стройнымі былі
І прыгажэлі з твару!..

Кашулі да адной
Мы ўсе даўно знасілі..
І сам дубняк не той,
Не тую мае сілу.

Карою парудзеў,
А быў калісьці шэры.
І значна парадзеў
Яго магутны шэраг.

Пярун страляў ды біў
У яго мажную сталасць..
Затое, як дубы,
Мы самі дружна ўсталі!

... На стрэчу ідзем штораз
Мы верасовым бродам.
Глядзяць дубы на нас,
Пагладжваюць бароды!..

Безабаронная, прысельная,
Што ў спёку лес аберагаў,
Рачулка гвалтам пераселена —
Цячэ у новых берагах.

І ў назву быццам бы укладзены
І новы сэнс,
і новы змест.
Але здаецца — штось украдзена
Ад гэтых дрэў,
ад гэтых месцаў...

Мы ж маладзілі рэчкі, песцілі..
А ў гэтай штосьці ёсць ад той,
Што ледзь не з мёртвых
уваскрэсілі,
Але з душой напаяўжывой...

Здалёк разбуджаны маторкаю,
Прыток танюцькі,
як пруюк,
У пустое выма рэчкі торкае,
Ды ціха шастае убок...

Хай халадок світалны пройме,
А ўдача выпее, прыдзё.
З кудзелі сонца
век наш
промні

На верацёны
дзён
прадзе.

Парой асенняй ці вясновай —
Я добра ведаю адно —
Мне трэба з прадзіва-асновы
Такое выткаць палатно,

Каб сонца, хлынуўшы праменнем,
Нібы гарэзнае дзяўчо,
Застыла ранкам у здзіўленні,
Падняўшы вузкае плячо!..

ЗА ЧАС, які прайшоў пасля прынятай у 1972 годзе пастаноў ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы», прыкметна пашырыліся нашы ўяўленні аб ролі крытыкі ў літаратурным і грамадскім жыцці. Як адна з умоў і заканамернасцей эстэтычнага прагрэсу ўспрымаюцца палажэнні партыйнага дакумента, у якіх гаворыцца пра творчае аблічча крытыкі — эстэтыка і сацыялага, філосафа і палітыка. Творчая дзейнасць крытыкі ў вачах грамадскасці сёння стала паўнацэнным звяном літаратурнага працэсу — як і творчасць пісьменніка. Прышоў час ацэньваць здабыткі крытыкі па такой жа высокай шкале, як і здабыткі паэзіі ці прозы.

Так, за апошнія гады наша крытыка і літаратуразнаўства дасягнулі сталасці, прайшлі загартоўку і замацавалі свае пазіцыі ў барацьбе з вульгарна-сацыялагічным падыходам — разнавіднасцю нарматыўнай эстэтыкі. І ўсё ж мы яшчэ не можам сказаць, што крытыцы належыць адна з вядучых роляў у развіцці нашай эстэтычнай думкі. Пакуль што перавага — гэта вельмі дарэчы адзначалі нядаўна В. Каваленка і У. Конан — належыць мастацкай літаратуры. Але сёння, як ніколі раней, наша крытыка востра адчула адказнасць за грамадзянскую актыўнасць слова, за яго эстэтычны ўзровень.

Можна сказаць, што крытыка сёння бярэ на сябе абавязкі быць паўпрадэм эстэтычнай думкі свайго народа. Таму яна імкнецца ўмацаваць уласныя метады прынцыпамі гістарызму. Заўважаецца зварот многіх крытыкаў да літаратуразнаўства.

Працэсы паскоранага развіцця літаратуры абумоўліваюць і спецыфіку крытыкі. Як і мастацкія вобразы, яе паняцці і катэгорыі павінны павялічыць сваю ўдзельную вагу, сваю змястоўнасць. Адгэтуль ідзе таксама патрэба ў гісторыка-тыпалагічным аналізе. Імкненне пашырыць эмацыянальны свет, пераадолець уладу «межаў» і «сцен» — характэрная рыса «маладых» літаратур, у тым ліку і беларускай. Патрыятычны матывы тут вельмі цесна знітаваны з інтэрнацыянальнымі і агульначалавечымі.

Патрэба ўключыцца ў дыялог культуры — адзін з унутраных стымуляў творчага самасцвярджэння буйнейшых беларускіх пісьменнікаў. Гэтую рысу нашай літаратуры добра ўлавілі і нашы першыя крытыкі — А. Бабарэка і У. Дубоўка, што пераканаўча паказана ў артыкуле Ю. Пшыркова і А. Лойкі «Дойліды новай культуры», змешчаным у 1974 г. у міжвузаўскім зборніку «Беларуская літаратура і літаратуразнаўства», а таксама ў нарысе У. Конана «Адам Бабарэка».

Сам працэс паскоранага развіцця літаратуры ставіць крытыку і літаратуразнаўства перад неабходнасцю гісторыка-тыпалагічнага аналізу. У працах В. Каваленкі, А. Адамовіча, Р. Бярозкіна, Ю. Пшыркова, М. Грынчыка, У. Калесніка, У. Казберука, М. Ларчанкі, Я. Усікава, Д. Бугаёва, А. Лойкі, С. Александровіча, А. Ралько, Я. Шарахоўскага, В. Гапалай даследуецца праблема літаратурных вытокаў беларускага мастацкага слова. Беларуская літаратура тут пастаўлена ў адзін рад з буйнейшымі дасягненнямі славянскіх народаў у галіне культуры.

Аднак сам па сабе тыпалагічны аналіз не з'яўляецца абсалютнай гарантыяй поспеху. Усё залежыць ад таго, як

карыстацца на практыцы тым ці іншым метадам. Адсутнасць добра развітай тэарэтычнай традыцыі часам дае сябе адчуць у беларускай крытыцы. Найчасцей слабее яе аналітычны пафас там, дзе гутарка ідзе пра значэнне агульнапрызнаных шэдэўраў. Узятая па-за часам, іх вартасці, бывае, абсалютызуюцца, міжвольна ўздымаюцца на ўзровень эталону і для новай літаратуры, у якой ёсць свае задачы. У такім выпадку недалёка і да таго, каб за «спозненымі» літаратурамі прызнаць адно толькі права — права на эпігонскае паўтарэнне.

Безумоўна, падобных трактовак літаратурнага працэсу ў нашай крытыцы

ўжо ставіць пад сумненне абсалютызаваную поліфанізму. Відаць, свярджэнне крытыка зроблена «пад уплывам» — праўда, ужо іншага парадку. А наогул В. Івашчанка — чуйны да творчай індывідуальнасці і літаратурнага працэсу крытык (маю на ўвазе яго штрыхі да партрэта В. Адамчыка «Жыццё, выказанае словам»).

Жыццё маладой літаратуры пачынаецца з акрэслівання ўласных ідэйна-эстэтычных пазіцый на фоне ўжо вядомых эстэтычных здабыткаў. «Я не хварэю ўясветнай журбой жудой, не, не, — я хварэю нечым другім, але чым?» — так імкнецца акрэсліць уласнае

свярджэнні крытыка наконт таго, што паскоранае развіццё адбываецца не толькі «на літаратурнай спажыве», але і на грунце фальклорнай эстэтыкі. У. Калеснік таксама паказвае асноўныя прычыны недахопаў генеалагічных і тыпалагічных ацэнак беларускай літаратуры; яны ў «пэўнай фетышызацыі існуючых тэарэтычных палажэнняў, у залішне іманентным разглядае літаратуры як мастацтва, якое можа расці само па сабе, у лепшым выпадку вырастаць на іншым сусветным мастацтве (на фальклоры ці сусветнай літаратуры), як амяла на дрэве».

Артыкул У. Калесніка скіраваны на дакладны ўлік канкрэтнай гістарычнай сітуацыі ў літаратурным працэсе.

М. Грынчык у рэцэнзіі «Літаратурныя традыцыі і творчы працэс» на вядомую кнігу В. Каваленкі «Вытокі. Уплывы. Паскоранасць» паказвае значэнне тыпалагічнага аналізу ў барацьбе супраць буржуазных канцэпцый, якія асуджаюць маладыя нацыянальныя літаратуры на хранічнае адставанне, ізаляцыю, застоі. Аўтар вядомых прац па гісторыі літаратурнага працэсу М. Грынчык адзначае, што «традыцыі больш развітых славянскіх літаратур выступаюць толькі як знешні фактар паскарэння, а не як яго асноўны творчы імпульс». У рэцэнзіі звяртаецца ўвага і на тое, што «прынцыпы абагульнена-сімвалічнай тыпізацыі, паказу ўнутранага праз знешняе, разнастайныя сродкі эмацыянальнага падкрэслівання непасрэдна вынікалі з фальклорыстычных, а не літаратурных арыентацый беларускіх пісьменнікаў першай паловы XIX стагоддзя і сведчылі аб незавершанасці іх эстэтычнай канцэпцыі, наяўнасці пераходных з'яў і працэсаў ва ўмовах паскоранасці». Гэтыя і некаторыя іншыя палажэнні крытыкі мінулага года з'яўляюцца важным яе метадалагічным здабыткам.

На старонках часопісеў «Полымя», «Маладосць» і «Неман» таксама ўздымаліся пытанні, якія датычаць прыроды жанраў і перш за ўсё самой крытыкі. Плённымі ў гэтым сэнсе з'яўляюцца думкі, выказаныя В. Каваленкам у яго артыкулах «Гісторыя і сучаснасць у крытыцы» і «Што ёсць крытыка?» (апошні надрукаваны ў першым нумары часопіса «Неман» за 1977 год).

В. Каваленка ставіць на рэальны гістарычны грунт вырашэнне пытання наконт мяжы паміж літаратуразнаўствам і крытыкай, і гэтым яго палажэнні адраўняюцца ад шматлікіх абстрактных варыяцый тэмы. Дакладнай ацэнцы феномена, слушна гаворыць крытык, перашкаджае часта адсутнасць паслядоўна вытрыманага прынцыпу гістарызму ў артыкулах і рэцэнзіях. І спраўды, не ва ўсіх крытычных матэрыялах адчуваецца выпрацаваны на рэальным гістарычным грунце канцэпцыя. В. Каваленка скіляецца да слушнай думкі, што на дадзеным этапе крытык не можа не быць адначасова і гісторыкам. Надзвычай актуальным з'яўляецца таксама ўзнятае ім пытанне аб валайкі ролі крытыкі ў літаратурным працэсе, у стварэнні «духоўнага і інтэлектуальнага мікрасвету і макрасвету для развіцця літаратуры». Гэтыя якасці крытыкі з'яўляюцца з асэнсаваннем самой яе прыроды — адлюстравання свядомасці літаратуры».

Аляксей РАГУЛЯ

ВЫШЫНЯ КРЫТЭРЫЯЎ

НАТАТКІ АБ КРЫТЫЦЫ МИНУЛАГО ГОДА

няма, аднак перабольшанне ўплываў назіраецца, і пачалося яно не сёння. У 1938 годзе Максім Танк у дзённіку «Лісты календара» зрабіў характэрны запіс: «Мне смешна, калі нашы крытыкі радаслоўную таго ці іншага паэта пачынаюць, як у святым пісанні: А нарадзіў Б, Б нарадзіў В і г. д. і г. д.». Хвароба ўплывовасці — вынік неспрыяльных умоў развіцця грамадскай думкі; але яна бывае зацяжнай. Ёй спрыяў таксама нігілізм у адносінах да спадчыны з боку вульгарызатараў. Можна зразумець празаіка Г. Далідовіча, калі ён абуралася: «Напішаш нешта сваё, запаветнае, а той-сёй: «Гэта пад уплывам таго і таго...»

Праўда, у апошні час на «ўплывовасць» крытыка хварэе менш, але нельга не заўважыць і таго, што сярод пачынаючых здольных крытыкаў часам лічыцца аднакай добрага тону лубой цаной ажыццявіць прынцыпы тыпалагічнага аналізу. У змястоўным артыкуле А. Сямёнавай «Высокае неба», напісаным з глыбокім адчуваннем стылю паэта, чытаеш: «Карані светуаспрымання А. Вярцінскага... трэба шукаць у светаўспрыманнях твораў Адраджэння з іх касмаганічным імкненнем да ідэалу, з уласцівым чалавечай асобы, дзейснай сілы любві». Паралель смелая, прывабная. Але яна да многага і абавязвае. А пераканаўчых доказаў у артыкуле няма, і чытач здаецца, што занадта далёка аднесены гэты карані ад рэальнай глебы, на якой вырасла «песня пра хлеб» А. Вярцінскага.

Рэцэнзуючы кнігу Б. Сачанкі «Чужое неба», В. Івашчанка ўздымае гаворку пра ролі поліфанізму і лічыць, што поліфанічнай з'яўляецца «ўся наша пасляваенная літаратура». Поліфанізм — своеасаблівы ўзровень мастацкага даследавання, і не кожны мастак мае ў ім патрэбу, нават калі ён у яго быў талент не меншы, чым у Дастаеўскага. Акрамя таго, пераважаючай у беларускай літаратуры пасляваеннага часу з'яўляецца ўсё ж маналагічная форма, і гэта само

рэчышча М. Гарэцкі, і гэта блізка да таго, што гаварыў Лермантаў («Нет, я не Байрон»), Купала («Я не паэта») ці Куляшоў у наш час. А вось параўнаўча свежы факт — верш Максіма Танка, напісаны нібы ў дапамогу крытыкам, якія шукаюць вытокі:

Калі трэба была песня, —
Ні ў чые не грукаў дзверы.
Я яе знаходзіў дома,
Як пад лаваю сякеру,
Як у прыпечку — цяпельца,
У салніцы — жменю солі,
На дрывоці — кій дарожны,
Жаўрука — на родным полі.

«Часам можна сутыкнуцца, — піша В. Ванслоў у кнізе «Выяўленчае мастацтва і праблемы эстэтыкі», — са своеасаблівым фетышызмам у адносінах да класікі мінулага».

У адносінах да сваёй класікі ў беларускай крытыцы не назіраецца фетышызму. Аднак яе аналітычны ўзровень не ўсюды роўны, і таму ў мінулым годзе актыўнасць вядучых крытыкаў была скіравана ў напрамку ўдакладнення пытання вытокаў і ацэнак.

На высокім тэарэтычным узроўні напісаны артыкул У. Калесніка «Тварэнне легенды». Аўтар улічвае своеасабліваць рамантычнай і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалістычнай эстэтыкі ў розных літаратурах, перш за ўсё польскай, рускай і беларускай. Не адмаўляючы наогул ролі ўплываў, У. Калеснік вылучае перш за ўсё ролі маладой беларускай літаратуры ў вызваленчым руху сялянства. Своеасабліваць яе сацыяльных функцый і рэалі

Ёсць на свеце гарады, якія, з самага пачатку, радасна і балюча раняць тваё сэрца. Або, калі выславіцца іначай, заражаюць тваю душу вечнаю тую па сабе. І не толькі тваю душу. Усякую.

Прага — адзін з такіх гарадоў. Я думаю аб ёй як многія і многія тысячы людзей восемсот... чатырыста... сто год назад... зараз. Я ўжо ведаю, што ніколі не здолею адкінуць думку аб ёй, што гэты горад будзе вечна і ўладна прыцягваць мяне да сябе. І як першую даніну маёй новай (і старой) любові да яго, я хачу прынесці яму сціплае алавяданне аб адным чалавеку, для якога ён стаў другой духоўнай радзімай.

Аб Францыску Скарыне (каля 1490 — каля 1551 гг.), вялікім беларускім першадрукары, асветніку, вучоным, мастаку. Першым сярод усходніх славян доктары медыцыны. Першым (значна раней за Лютара) перакладчыку «Бібліі» на мову простага чарнарукага народа.

Кніга «Быцця» — і асвета? Кніга «Царстваў» — і гуманізм? Ці не замнога мы бяром на сябе, называючы Скарыну асветнікам і гуманістам? Дзеля таго, каб адказаць на гэта, трэба зірнуць на эпоху, у якую жыў гэты чалавек.

Людзі нібы ачуніліся ад шматвекавага чаднага сну, у якім ледзь не памёрла самая ідэя Чалавека. Іхнія галовы яшчэ балляць рэлігійнымі догмамі і феадальнымі нормамі. Але лёгкія ўжо хапаюць свежае паветра, прагна, захлынаючыся, з той цягай да рэзкага, гаючага ветру, якая лепей за ўсё гаворыць, што Чалавек, што Чалавецтва будуць жыць, якія б Гернікі і Асвенцімы ні былі яшчэ суджаны ім на іхнім шматпакутным шляху.

З-за мораў плывуць караблі, грузаныя спецыяй і золатам, багацеюць і робяцца мацнейшымі за феадалаў гарады, з-пад рук рамеснікаў выходзяць рэчы, якія мы і зараз лічым шэдэўрамі. Як трава пасля доўгай зімы, паўсюль з'яўляюцца дзівосныя па багаццю талентаў людзі: паэты, дойліды, філосафы, інжынеры, мастакі.

І аднак, на думцы чалавека яшчэ вісяць кайданы. Царква паўсюль рэгламентуе гэтую думку (змянілася толькі тое, што думка болей не жадае пакоры і слухмяна царпець гэта і, застаючыся рэлігійнай, прынамсі ў філасофскім аспекце, хоча мець права сумнявацца, мець права на ересь, мець права не ўсё браць на веру, нават калі гэта казалі Майсей або Хрыстос).

Яшчэ паўсюль гараць жывыя факелы, і ў Англіі «авечкі з'ядаюць людзей», — але з'явіліся ўжо Рабле і Леанарда да Вінчы, Томас Мор і Кампанела, Мюнцар і Гус.

Разгромлена войска Мюнцара. Пасля тытанічнай барацьбы з сіламі ўсяго свету прыдушаны рух гусітаў. Жыццё — як агонь і ноч: дзіўная сумесь гуманізму, які ўсё больш ўладна разгараецца ў душах — і самага бессаромнага, трыумфуючага цемрашальства.

На беларускіх землях яшчэ горш. Большая частка людзей увогуле не прагнулася, не адчувае неабходнасці змен. Яны ўжо выраслі са старой вопраткі, але не саромеючыся носяць яе. Самыя перадавыя з надзеяй глядзелі на Рэфармацыю, на гусіцкі рух, але цяпер страцілі надзею і яны.

Як пісаў пазней наш паэт Мікола Гусоўскі ў сваёй «Песні пра зубра»:

Братазабойствы, грызня, міжусобныя войны — Іхні ванятак фізічны і свет іх духоўны. Б'юцца князі — вывады, а стогнуць народы.

Што ім той смерд — наша гора і нашы пануты? Ім свайго дамагчыся, а ты хоць заліся У горніх слязах. За мурамі рыданняў не чуна...

Што ім значыць клінком мацярынскае лона Выпусціць разам з маленькім? Усё ж па загаду: Сродкі — любія, а мэта адна — вынішчэнне.

...ён і не дбае, што голая рука адпомсціць. Стогне і ў цемрадзі ночы злаваснай народ наш Вобмацкам долі шукае. Жахлівыя здзекі...

І князь і баяры — усе, каму льга заступіцца,

Глухі да нас і не горай, чым жорсткі татарын. Душаць пятлёй галасы абурэння ў народзе. Плаха і кат — выканаўца — васьм доля любога, Хто пастаяць за закон і за бога азнаўся.

Рэфармацыя таксама пачала паліць людзей. Гусітам не ўдалося збудаваць «царства божае» на зямлі. Свае бунтары пайшлі на плаху. Надзея ўжо нават не на бога — што ён зробіў добрага? — а на дзеву Марыю.

Вымаліць краю тваю абарону — спагаду. О, заступіся за нас! Праз любоў к Чалавеку

Ты наша маці — заступніца, мы — твае дзеці. Крыўдзяць, цкуюць нас і ганьбяць — утры нашы слёзы.

Нашым князям, што ў сваіх міжусобіцах розум Нашай крывёй замуцілі, падай на пахмелле...

Цемра. Надзеі няма. Дабро стапанае. У такі час трапляе ў прагу Францыск Скарына, сын купца з горада Полацка.

Полацк у той час вялікі і багаты. Ён плаціць каралю падатку ледзь не больш за ўсе гарады княства. У ім сыходзяцца артыры гандлёвых шляхоў, на вулках чуваць нямецкай, дацкай, італьянскай мовы. Затое слаба гучыць сярод вярхоў беларуская мова і, галоўнае, беларуская думка.

Насоўваецца нешта трывожнае. Раней нікога не ганялі за чытанне «кратычных» італьянскіх, нямецкіх і сваіх рукапісаў. Раней была царпімасць. Калі ў 1413 годзе ў Полацкую епархію і Віцебск прыехаў славыты Іеранім Пражскі і прапаведваў ідэі Гуса — ніхто не перашкаджаў яму рабіць гэта, і ідэі прапаведніка з Гусінца набылі ў Полацку і Віцебску папулярнасць, іх слухалі і князь, і просты народ (мог слухаць іх і дзед Скарыны).

А тут пачыналася нешта дзіўнае. Пасей быў зроблены. Рунь выйшла наверх. І тут жа гэтую рунь пачалі па-вар'яцку таптаць. Замест царпімасці — барацьба нацыяй, вер, моў, паляванне за ведзьмамі. І ўжо справа ідзе аб тым, ці будзе народ маліцца, як ён хоча, дыхаць, нават проста жыць.

І народу гэтаму, галоўнае, няма адкуль даведацца аб «праўдзе» і аб «праўдзівым богу». Мала, вельмі мала кніг. Кнігі — рукапісныя. Кніга — гэта вельмі дарагая маёмасць. Кніга дарэмна займае месца ў багатых палацах, дзе ў яе не заглядаюць. Кніга ў корані не дэмакратычная.

І, магчыма, яшчэ ў той час зараджаецца ў душы юнака думка пра кнігу адносна танную, даступную, кнігу, якую мог бы трымаць у руках кожны і разумець — кожны. Кнігу на роднай мове. Не на латыні, не на стараславянскай (абедзве незразумелыя і абедзвюма клірыкі адгароджваюцца ад простага народа, каб і далей лічыў кніжную прамудрасць дарам божым, іх, клірыкаў, людзямі асобай, вышэйшай пароды, а сябе — няздатнай ні на што жывёлай, якой так і суджана век пражыць у цемры).

На роднай. Тут у Скарыны няма сумненняў. Пасля, у прадмове да адной з кніг сваёй «Бібліі», ён скажа, што выдае кнігі на прастай мове таму, «іж мя літасцівы бог з той мовы на свет пусціў».

Пачынаецца шлях. На ўсё жыццё. Упарты, настойлівы. Вечны паход, вечная вайна за веды і культуру. Па гразкіх дарогах радзімы, па дарогах чужых краін. Пад дажджом, пад пякучым сонцам, пад навальніцамі і снегам. Праз непрыхільнасць, недавер, жорсткасць, падазрэнні. Нават праз смерць.

1504 год. Юнак у Кракаўскім універсітэце Ягелонаў. На факультэце свабодных мастацтваў. Гэта часы Каперніка. Гэта рэнесанс навукі і мастацтва, адраджэнне чалавечых душ, іх выйсце з пекла, у якім гінуў сам дух.

5 лістапада 1512 года. Падуя. Храм святога Урбана. Віце-прыёр Тадэй Мусаці паважае вучоным мужам медыцынскай калегіі універсітэта аб тым, што «вучонейшы юнак, доктар навук, бядняк з вельмі далёкіх краін, можа, за тысячы з чымсьці міль ад гэтага славутага горада, дзеля гавелічэння славы і чэсці яго, а таксама гэтай слаўнай гімназіі... прыбыў сюды і жадаў бы... атрымаць ступень доктара медыцыны бяскошна, па спецыяльнай міласці і з ласкі божай».

Ён адказваў «настолькі выдатна і бездакорна» (а экзамен быў «строгі»), такімі

«бліскучымі доказамі», што «ўсімі наяўнымі дактарамі, пры поўнай адсутнасці нягодных» быў «абвешчаны доктарам лекарскіх навук».

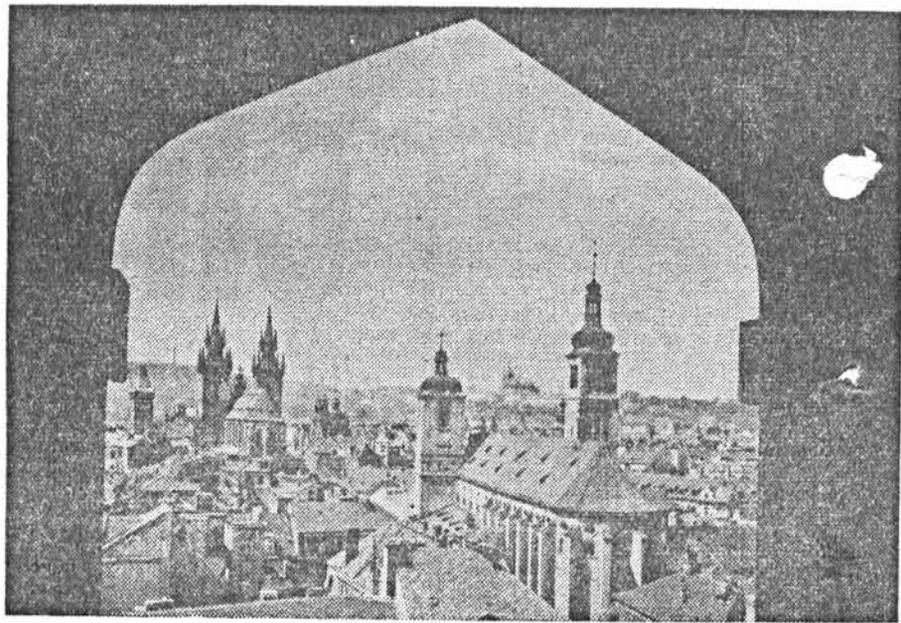
Што прывяло яго ў Італію? А тое, што пазней прывяло ў Прагу. Дух універсітэта пранізваў і вызначаў усё ідэйнае, усё духоўнае жыццё і Падуі, і Прагі. І гэта быў тып менавіта «італьянскага універсітэта».

Не бурсы, што смярдзіць капуштай і запляснелымі ідэямі, і не манашая школа, а хай сабе і не да канца вольная ад даўно струхнелых думак Аўгусціна Блажэннага, — усё ж гуманістычная школа, у якой, перш за ўсё, кажучы словамі Дантэ, цанілася «доблесць і веды», а не бяздумнае наследаванне закасацельных царкоўных догмаў. Лозунгам Падуі, лозунгам Прагі ў той

ную паперу, патрэбную, як паветра, тую з Аўгсбурга, з вадзяным знакам ў выглядзе галавы быка.

Памогуць яго палкаму жаданню прынесці свайму народу святло, зрабіць яго хаця крыху шчаслівейшым.

І памаглі. І ўжо ёсць друкарскі дожа быць, што напалегалі (гарадскія акты не ўпамінаюць аб месцы, дзе яна была). І гэта зразумела. У вясёлай «добрай, старой Празе» завялася рэлігійная падазронасць. Семдзесят дзевяць год таму задушаны гусізм і, напэўна, самая памяць пра божых воінаў, пра рыцараў волі крыху прыслабла ў людзях, прыціснутых усобіцамі і сваркамі князёў. Жыве яшчэ шмат людзей, што памятаюць караля Іржы з Патэбрад, але яны памятаюць і ягоны

час магло быць: «за розум, веды, праўду супраць догмы, супраць хлусні, супраць двух бакоў аднаго медаля: пакоры і несправядлівасці».

Дык вось. Прага. 1517 год. Менавіта ў гэтым горадзе ён надрукуе сваю «Біблію» на старабеларускай мове. Яшчэ задоўга да таго, як выйдзе нямецкая біблія Лютара.

Дзе Скарына прывёў пяць гадоў пасля Падуі? Мы не ведаем. Але гэтыя гады, несумненна, не прапалі. Чалавек рыхтаваўся да галоўнай справы жыцця. Напэўна, у гэтыя гады і быў ім зроблены пераклад, таму што пазней, у Празе, за ўсімі друкарскімі, арганізацыйнымі, грашовымі клопатамі на гэта проста не хапіла б часу.

Прага тых часоў. Яе змрочны і прыземлены раманскі пачатак з цэрквамі, падобнымі на пячоры, высечаныя ў скале. І працяг. Нібы сам дух чалавека выбухнуў у неба і пачаў выстрэльваць у яго стрэламі непараўнальнай Пражскай готыкі.

Лесаўца Іякава Людзі раптам нібы пачалі разумець, што не адным анёлам узыходзіць па ёй на неба, што могуць і яны, пражскія мяшчане, з хітраватым розумам у вачах, аматары выпіць і пад'есці: піва льецца ў глоткі, бы ў апраметную, кавалкі шынкі падаюць туды ж, як са страху.

Але ён бачыць галоўнае, бачыць тое, што зрабілі чорныя, жорсткія, як капыты, рукі гэтых людзей: грубыя мury будынкаў і найтанчэйшы аксаміт, мячы і карункавую работу па дрэве і злату.

Гэтыя яму дапамогуць, ён ведае. Дапамогуць зрабіць па ягоных малюнках дрэварыты (і на іх будуць «біблейскія» героі ў старабеларускіх, — аднак і з элементамі чэшскай гарадской вопраткі пачатку XVI ст. — адзеннях), дапамогуць адліць шрыфт, дапамогуць дастаць з Германіі дэфіцыт-

лос, і, што казаці, ад гэтых успамінаў ім крыху не па сабе. Краінай правяць — і доўга яшчэ будуць правяць — людзі, якім мала справы да чэшскай мовы і культуры, да гордага духу чэшскага народа. А не за гарамі і час Габсбургаў. Спачатку мяккія лапкі, а потым сталёвая песьць, якая стагоддзямі будзе імкнуцца выдушыць з чэхаў мову, самасядомасць і веру ў свае сілы, каб самое імя «чэх» знікла з твару зямнога.

Скарына яшчэ ўбачыць гэта. І вялікі пажар Малай Страны, Града і Градчан, і страшны час, калі Фердынанд I пазбавіць пражан палітычных правоў. Многа, ой, многа яшчэ дзевяццаці гадоў яму пабачыць!

Але пакуль Прага ёсць Прага. І ідзе набор. І граверы рэжуць дошкі для гравюр, і часам робяць гэта цераз пень-калоду, можа, напіўшыся піва — падумаць толькі, у сцэне жніва да кнігі «Руф» усе жніць трымаюць сярпы ў левай руцэ! Краіна ляўшуню! — але часцей за ўсё так добра, што скарынінскія гравюры будуць лічыцца шэдэўрамі аж да нашых дзён.

Прага ёсць Прага. Ажыўленая, гандлёвая і рамесніцкая, моцная залатымі рукамі майстроў, культурнымі традыцыямі, навукай і кніжнасцю. У ёй малады вучоны (яму яшчэ толькі каля дваццаці сямі год) адчувае сябе, як рыба, якую ўрэшце пусцілі ў ваду. Ён урэшце дышае на поўныя грудзі паветрам горада. Ён бачыў Полацк з непараўнальнымі Сафіяй і Ефрасінняй, бачыў суровы, мужны воблік Кракаў і Падуі. Але Прага, несумненна, цудоўнейшы з гарадоў, у якіх яму даводзілася жыць. Не такая, як зараз, але, несумненна, ужо «Злата Прага».

Ён любіць яе. Яму тут лёгка жыць і працаваць. Лёгка рэгуляваць вінт станка, лёгка сварыцца з рабочымі, лёгка праводзіць бяссонныя ночы над рэдагаваннем тэксту або пісаннем прадмоў да кожнай кнігі.

Лёгка нават проста блукаць начнымі вулкамі і піць прыгажосць горада.

Што ён мог бачыць?

Карлаў мост, такі ж велічны і гожа, хіба што без статуі, з адным толькі старым распяццём. Але ж Влтава плыла і тады, як цяпер, ваючы косы водарасцей і адбіваючы нясмела першыя праменні сонца.

Складаную блытаніну раманскіх і гатычных будынкаў, у якую, пакуль што яшчэ вельмі нясмела, украдваўся ранні рэнесанс (да базілікі святога Іржы толькі нядаўна прыбудавалі рэнесансны франтон, і пачалі перабудоўваць «дом Фаўста»).

Так жа ўзносіўся ў палымнеючае вячэрняе неба храм святога Віта з зазубранымі, як хвост ската, шпілямі, што, здаецца, пранізваюць самае неба. Так жа звіваліся

скай мовах. І, перш за ўсё, з чэшскай «Бібліяй» 1506 года.

На Скарынавы далоні лёг першы, вільготны і ліпкі ліст. Першы з многіх і многіх тысяч. 23 кнігі. З прадмовамі, каментарыямі, застаўкамі і гравюрамі. І ўсё гэта яго работа.

Нейкая горкая іронія ёсць у тым, што ён пачаў выдаваць «Біблію» з «Кнігі Іава». Нібы прадбачыў свой нялёгкі шлях. Нібы ён, вялікі вучоны, вялікі мастак і пісьменнік, загадзя ведаў свой лёс. Урэшце, гэткае падсвядомае прадчуванне не такая ўжо рэдкая рэч на зямлі. Іржы Волькер прадчуваў сваю раннюю смерць, і Карэл Маха ў сваім «Маі», і Пушкін у сцэне смерці Ленскага, і наш Максім Багданавіч.

Скарына быццам адчуваў, што ён, як ча-

тоўнасць і адзіная веліч на зямлі ёсць Прага, і яе няма чаго саромецца, а саромецца трэба таго, што ты жывеш з працы другіх, бо ўмееш прадаваць індальгенцыі і мянцёць языком з амбона.

І ўбачыць Юдзіф з галавою Алаферна і зразумее, што няма на зямлі каштоўнасці большай, чым родны край, і калі ўжо жанчыны, рызыкуючы жыццём і гонарам, пайшлі дзеля яго на ўсё, то мужчынам і пагадоў трэба.

Так ён і напіша ў сваёй прадмове: «Понеж ад прыражэння звери, ходящие в пустыни, знеюць ямы своя; птіці, летающие по воздуху, ведаюць гнезда своя; рыбы, плывающыя по морю і в реках, чуюць віры своя; пчолы і тым падобныя баронаць ульва свои; така ж і людзі і где зродилися і ўскормлены суць по бозе, к тому месту великую ласку імаюць».

Шмат чаго ён яшчэ скажа. Скажа аб тым, што хрысціянства — не суды над іншымі, а бяззлюбнасць і браталюбства, што абраных богаў народаў няма, што ўсе браты і няма розніцы між імі. Ён падыдзе да «Бібліі» рацыяналістычна, як да крыніцы ведаў граматычных, музычных, астранамічных. Як да таго, па чым можна вывучаць логіку, рыторыку, геаметрыю — усё не рэлігійна, а свецкія веды.

Ён скажа аб антычна-дэмакратычным ідэале мудрага і справядлівага правіцеля, які не просіць сабе «ні дзён многіх, ні багацця, ні жэ душ ворагаў», а просіць «мудрасці», бо «без мудрасці... немагчыма добра жыць людзям простым на зямлі».

Ён будзе гаварыць аб праве і справядлівасці, аб «роўнасці для ўсіх», аб аднолькавым праве ўсіх на жыццё, хлеб, асвету і любоў.

Ён адмовіць царкве і царам у манополіі на думку, у манополіі іхняй улады над чалавечай думкай. І скажа, што ёсць законы прыроджаныя, а ёсць законы пісанья, і перавагу трэба аддаваць першым.

І ён скажа гэта такой яснай і гожай, такой лаканічнай мовай, што яна і зараз шмат у чым з'яўляецца для нас узорам.

А, самае галоўнае, ён дасць народу зразумелую кнігу, а значыць і самасвядомасць, розум, шлях з сутарэнняў на свято.

...Пасля пачаліся гады вандраванняў. Родны сын Беларусі і прыёмны сын Прагі зноў пад рэзкім ветрам на бясконцых дарогах.

Бясконца змена гарадоў. Вечныя спрэчкі з праваслаўнай і каталіцкай, з рэфармацкай догмамі. Частку ягоных кніг спалілі і ледзь не спалілі яго самога.

Але ён упарта выдае новыя і новыя кнігі. На гэты раз у Вільні.

...А потым, відаць, адмовілі ў грашах на выданне новых кніг мецэнаты. Грашовае становішча Скарыны зусім не бліскае. Пачаліся суды, страшнае сярэднявечае круцкатворства, горы паперы, якая так была б патрэбна для кніг, для ягоных кніг. Той паперы, на якую ён звёў усе свае грошы і без якой заўсёды задыхаўся.

А пасля, як на Іава, пасыпаліся яшчэ і яшчэ няшчасці. Канфіскацыя маёмасці. Страшны Віленскі пажар 1530 года, у якім, відаць, згарэла і друкарня. І ўсё тое, што засталася. А пасля маравая язва, што выкатала амаль уесь горад, мартусы з завешанымі тварамі і бусакамі (баграмі) у руках. І гэтымі бусакамі цягнуць трупы і кідаюць іх у фуры, што цягнуцца ўначы, пры святле паходняў, вуліцамі прыціхлага, звар'яцелага ад жаху горада.

Ён едзе ў Кенігсберг, і хаця герцаг Альбрэхт лічыць яго ледзь не самым выдатным вучоным свету — пратэстанты хутка выжываюць яго адтуль. Ён едзе ў Маскву, каб друкаваць кнігі там — цемрашала-царкоўнікі, якім не патрэбна зразумелая кніга, ствараюць вакол яго такую пякельную атмасферу, у горадзе так пачынае смярдзець вогнішчам, што ён вымушан пайсці і адтуль.

На ўсёй шырокай зямлі для яго няма месца. Ён — лаў.

І, самае страшнае, ён нідзе не можа цяпер выдаваць кнігі. «Удзячны» народ не падтрымаў яго. Праўдзівей, яшчэ мала і слаба ведаў аб ім і, не хочучы гэтага, ненарокам аддзячыў выгнаннем. Ён, вядома, яшчэ будзе іх чытаць, гэтыя кнігі, але тады, калі нават косткі асветніка спархнеюць у зямлі.

Ягоныя кнігі не патрэбны нават братам. То

каму яна патрэбная, кніга на беларускай мове? Габсбургам?

І тады ён паўтарае словы старадаўняга мудраца:

— Не я страціў Афіны. Гэта хутчэй Афіны страцілі мяне.

Каля 1534 або 1535 года Скарына зноў у Празе. Там, дзе так лёгка дыхалася, калі ён быў малады. Ён не ведаў, едучы туды, што там зусім не так лёгка, як у 1517.

Ён назаўсёды пазбаўлены магчымасці і права выдаваць кнігі. Але застаецца яшчэ адно, тое, чым ён займаўся адначасна ўсё жыццё і што цяпер зробіцца ягонай галоўнай справай.

Акрамя ўсяго, ён яшчэ славуць лекар. І калі ён не да канца здолеў даць людзям здаровы розум і здаровую душу — што ж, ён пастараецца, у меру магчымасцей, даць ім хаця б адносна здаровае цела. Можна, з ім не яны, дык іхнія нашчадкі дажывуць да перамогі царства розуму.

Ён лечыць пражскіх люд. Ён робіцца вучоным садаводам-батанікам пры двары Фердынанда I. Батанічны сад быў закладзены ў Празе ў 1534 годзе, і Францыск Скарына, несумненна, быў адным з яго заснавальнікаў. Батанічныя сады ў той час былі і «аптэкарскімі гарадамі», дзе, пераважна, расло лекавае зялё і лекавыя дрэвы для аптэк. Магчыма, свая аптэка была і ў Скарыны.

І вось усе апошнія гады жыцця вялікі асветнік праводзіць між кветак і дрэў, у садзе, створаным і яго рукамі (сад размяшчаўся недзе там, дзе цяпер Галоўпаштамт, непадалёк ад Вацлаўскай плошчы).

Усё жыццё ён бараніў людзей ад духоўнай і фізічнай смерці.

Смерць і неўміручасць — прыйшла да яго каля 1551 года.

Ніхто не ведае, дзе ён пахаваны. Можна думаць, што недзе на старых могілках на Градчанах. Але ад іх даўно не засталася і следу, бо яны былі знесены падчас Габсбургскай рэакцыі пасля Белага Гары.

Так што магілай яго трэба лічыць проста Прагу. Усю Прагу. Яго непадтрымліваў пры жыцці ніхто, за выключэннем нешматлікіх сяброў. Але ў яго быў і яшчэ адзін сябар, які кніг тых тады амаль не чытаў, і для якога, аднак, і распачаў Францыск Скарына сваю катаржную працу.

Народ.

І праца тая не была дарэмнай. Хутка пасля смерці вялікага першадрукара друкарні на Беларусі пачалі расці, як грыбы. Пераможнага шэсця кнігі ўжо нельга было спыніць. Розум Чалавечы ўставаў ва ўвесь рост, хаця доўга яшчэ, цяжка, пакутна было яму ісці — першы крок быў зроблены.

Хто ведае, як цяжка давалася б кнізе і асвеце беларускай без яго? Але ён быў і неадрыўнай часткай культурнага жыцця Прагі.

Я іду з другам дварамі Каралінума. Вось Славянская бібліятэка. Тры з паловай мільёны тамоў. Практычна ўсё, што можна ведаць аб нашым з вамі свеце. І сярод іх — пятнаццаць тысяч беларускіх назваў, не лічачы часопісаў і газет. Нават не трэба асабліва ездзіць у багацейшыя бібліятэкі свету, каб зведаць аб маім народзе ўсё.

Прыехаць трэба — і не раз — толькі каб ведаць яго знутры. І сярод гэтых назваў першая наша друкаваная кніга. Кніга Скарыны. Маці тых мільёнаў, што выдаюцца ў нас зараз.

І за гэта дзякуй Скарыне і Празе.

...Я іду вуліцамі горада. І мне ўсё здаецца, што начнымі пражскімі вуліцамі ўсё яшчэ гучаць ягоныя крокі, што шматпакутныя і святлыя пліты пражскіх тратуараў берагуць у сабе не толькі цэпльнію мільёнаў ног, якія стагоддзямі хадзілі і ходзяць па іх, але і яго цэпльнію, што ў старых камяніцах Прагі засталася частка і ягонай душы, душы вучонага, асветніка, гуманіста, паэта, барацьбіта з несправядлівасцю, варварствам і цемрай. Чалавек, які першы звязаў беларусаў і чэхаў у іхняй агульнай любові да ведаў і святла.

Тут ён жыў. Чалавек, які верыў у сілу дабрывы і ўсё жыццё змагаўся за перамогу гэтай сілы. Тут ён памёр. Тут пахаваны.

Прага стала яго магілай. Пражскага праху, пражскай зямлі стала крыху болей. Пражскага духу, духу гуманізму, асветы, доблесці стала намога болей. А, значыць, у жылах гэтага вялікага горада цячэ кропля і беларускай крыві.

І мы, беларусы, ганарымся гэтым.

Прага, 5 ліпеня, 1973 г.

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

ВЕРА У СІЛУ ДАБРЫНІ, АБО СЫН БЕЛАРУСІ, СЫН ПРАГІ

Сёлета спаўняецца 460 гадоў з таго часу, як пачынальнік беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання, вучоны, асветнік і культурны дзеяч, перакладчык і пісьменнік Францыск Скарына выдаў у Празе (Чэхія) на стараславянскай мове «Псалтыр» і «Біблію» ў перакладзе на беларускую мову са сваімі прадмовамі, заўвагамі і тлумачэннямі.

У сваім эсе пісьменнік У. Караткевіч узнаўляе старонкі з жыцця і дзейнасці нашага славутага земляка.

грэшнікі на мазаіцы «Страшнага суда». І, самае галоўнае, ужо пятнаццаць год блытанінай сваіх гатычных скляпенняў адгароджваў ад астатняга свету свой нязмерны абшар, у якім хоць на конях ганяй, Уладзіслаўскі зал.

Як і цяпер, узносіліся ўгору Чорная вежа і Даліборка і жорстка зранены гусцікімі войнамi Страгаўскі манастыр. Увесь у шрамах, што раздзерлі яго прыгожае цела.

І чорны гмах Прашняй брамы, якая (падумайце толькі!) тады яшчэ не была Прашняй, і была позне-, а не псеўда-гатычнай. І, ясна ж, Каралінума, — тады яшчэ гатычны, як і Старамесцкая плошча — духоўнае сэрца горада, у якім сядзяць езуіты, але веды і цяга да іх у студэнтаў застаюцца ранейшымі.

Мне толькі страшэнна шкада, што ягоныя вочы не ўбачылі аднаго з самых вялікіх дзіваў на зямлі: Златай вулачкі. Не ўбачылі цацачнага рознакаляроўя яе домікаў, комінаў, усёй гэтай каменнай поліфаніі, якая кажа нам аб жыцці сярэднявечаю куды больш, чым многія славуць храмы.

Аб звычайным няяркім жыцці з будзённымі трывогамі, са сваімі маленькімі радасцямі і маленькімі перамогамі, з усім тым, чым і зараз жыве значная частка чалавецтва.

А ўрэшце, ён бачыў шмат таго, чаго, на жаль, ніколі не ўбачым мы.

Ён блукае вуліцамі. Добра думаецца пад спеў Пражскіх звонаў. І добра ўспамінаецца пра родныя Полацкія званы.

Не, не, трэба спяшацца. Жыццё не хопіць на тое, што задумаў ён, Францыск Скарына. Такага кароткага, такога безабароннага перад нечаканасцямі і чужой злой воляй. Такага ўпартага, моцнага, нязломнага.

...Недзе на Старым Месце, у раёне Старамесцкай плошчы, па начах гарыць святло, звяраюць тэкст будучай кнігі з «Бібліяй» на стараўрэйскай, грэчаскай і лацін-

лавак з «зямлі Уц, імя якому было Іаў», усё жыццё будзе рызыкаваць самім жыццём, будзе цягнуцца па «крутых чужых сходах», як Дантэ, што яго будуць праклінаць, што супраць яго справы будуць такія ворагі, як папа і Лютар, маскоўскія патрыярхі і свае дэбрадзэй.

І, аднак, ён ідзе. Ён верыць у дабро. І яго вядзе па цяжкіх шляхах толькі адно:

— Дайце асвету майму народу. Дайце крыху болей асветы славянам. Тады іх, пісьменных, абазнаных, ніхто ўжо не здолее пакрыўдзіць, як крыўдзілі дагэтуль.

Так, прынамсі, лічыў ён.

Выходзіць кніга за кнігай, і кожная — маленькае дзіва паліграфіі. Вытанчаны, зграбны, чытальны шрыфт, з выдумкай і густам зробленыя застаўкі і загаловыя літары, выключныя па прыгажосці і якасці друку гравюры, якія ўражваюць і зараз, і якія можна разглядаць гадзінамі. Народу так патрэбна прыгажосць! Не менш, чым веды і хлеб!

Ён робіць таленавітыя кнігі. Ён проста не можа рабіць іншых.

І вось ужо ўсе яны ляжаць перад ім. Такіх яшчэ не было. І ўсё гэта зрабілі ягоныя рукі і рукі яго пражскіх сяброў.

Зрабілі самі, без нічэяй дапамогі, і гэта відаць не толькі па чыстай залатой мове, але і ў кожнай рысе гравюры, з якой паўстае славянскі тып ва ўсёй сваёй асаблівасці, дзе ўсё сваё: твары, вопратка, інтэр'еры, ндават сам пейзаж. І кожны славянін, убачыўшы гравюру да «Руфі», успомніць цягучую жніўную песню над полем, мігценне каласоў у вачах, шастанне сярпа і, магчыма, прыпомніць, што і ён бачыў дзвюх бедных жанчын, якія падбіралі каласы за жняцямі, і сціснецца ў яго сэрца ад раптоўнай, вострай шкадобы да іх.

І ён убачыць гравюру да кнігі «Эсфір», і прачытае, і ўзненавідзіць здраду і подлыя падкопы каралёў супраць сваіх народаў.

І ўбачыць будаўніцтва Вавілонскай вежы і зразумее, што адзіная несумненная каш-

(Заканчэнне, Пачатак на стар. 6).

Гэтае тэарэтычнае палажэнне не выклікае прэрэчання. Літаратура заўсёды мела патрэбу ў грамадскім люстры. Пакуль не было крытыкі, яе замяняла ілюстрацыя да твора — летапісы, жыцця ці апошесці. Крытыка — гэта ў сучасных умовах першапачатковы акт грамадзянскага самасцвярджэння твора, рэалізацыі яго эстэтычнай ідэі.

Зразумелы пафас В. Каваленкі, з якім ён выступае ў абарону творчых прынцыпаў крытыкі, супроць звычайнай рэгістрацыі, за шматгранны акалізі мастацкага твора. Аднак нам здаецца, што часам крытык захапляецца праз меру, калі гаворыць пра зарыятны характар меркаванняў, якіх у крытыка «можна быць многа». Наўрад ці мэтазгодна пакідаць за крытыкам права меркаваць аб мастацкай з'яве «і так, і гэтак»: няпэўныя ацэнкі сустракаюцца ў крытыцы занадта часта, яны хаваюцца за такімі хадажымі штампамі, як «рэальная няпростасць і сапраўдная веліч», «неаднамернасць», «неад-

бываюць плошчы, не тая суаднесенасць прапорцый. Мы даўно ўжо заўважылі, напрыклад, падабенства паміж «Хмаркамі» Багушэвіча і Лермантава. Я. Усікаў смела і не без падстаў знаходзіць у вобліку Аліндаркі вольналюбівы дух Мцыры. Падобных аналогій у апошнія часы праводзіцца нямаля. Аднак, выводзячы лініі, мы не заўсёды яшчэ бачылі розніцу ў самім тыпе эстэтычнага перажывання. Р. Бярозкін адзначае супярэчлівы характар рэнесансна-романтычнай канцэпцыі, у якой «ёсць бяспрэчная ўзаемазалежнасць паміж адсутнасцю ўсяякіх эстэтычных правіл у романтызме (сказана ў пэўным кантэксте. — А. Р.) і адсутнасцю ці нават паслабленасцю маральных правіл у романтычным героі». Купалу-романтыку, напрыклад, даступны сферы гармоніі, неведомыя Лермантаву — «у Купалы няма апафеозу зла, якое помсціць свету за зняважанне ім дабро». Даследаванне тыпалогіі ў Р. Бярозкіна пераключаецца ў плоскасць гуманізму.

У перспектыве літаратурнага працэсу разглядае Р. Бярозкін і творчасць Багда-

рэалізму, у прыватнасці, да традыцый Л. Талстога. А. Адамовіч адзначае ў спадчыне вялікага пісьменніка «ступень пракнікнення ў дыялектыку душы». І трэба сказаць, што ў артыкулах Адамовіча-крытыка чытаецца яшчэ і клопат Адамовіча-празаіка. З асаблівай сілай падкрэсліваецца ў кнізе роля талстоўскай шчырасці. Такая арыентацыя крытыка невыпадковая. Без шчырасці наогул немагчыма існаванне культуры, а буржуазныя ідэалогі сёння ўздымаюць на шчыт лозунг «антыкультуры». І тут набывае значэнне шчырасць мастака сама па сабе, а таксама яе накіраванасць.

Л. Талстой бачыў збыдненне мастацтва там, дзе яно перастала быць народным «і гэтым яшчэ болей зменшыла кола пацучцяў» у людзей, што не ведаюць працы. На старонках яго трактата «Што такое мастацтва?», дзе гаворыцца пра пазізію і змястоўнасць жыцця «працоўнага чалавека з яго бясконца разнастайнымі формамі працы», нібы выказана прадбачанне аўтара эпопей пра вайну і мір, яго прадчуванне новай эпопей пра звычайнае жыццё звычайных людзей, апаэтызаванае ў «Новай зямлі». Эстэтычнае навадарства Л. Талстога выходзіць за межы чыста прафесіянальных інтарэсаў пісьменніка. У выкрыцці «звышчалавека», у раскрыцці каштоўнасцей звычайных працяў жыцця — крыніца аздараўлення мастацтва. Гэта добра адчуваў напярэдні рэвалюцыйны зрухаў Л. Талстой. З гэтай крыніцы чэрпае пафас беларуская літаратура.

Погляды А. Адамовіча на ўзаемадзеянне літаратур знаходзяцца ў стане эвалюцыі. У творчасці К. Чорнага ён слухна заўважае імя імяне гэтага буйнога мастака сацыялістычнага рэалізму «пераварыць», «пераплавіць» вопыт папярэднікаў. І гэта значны крок уперад у параўнанні з тым, што было зроблена крытыкам у цікавай кнізе «Маштабнасць прозы».

Фарміраванне пазіцыі ў крытыцы доўгі час стрымлівалася вульгарызатарскай школай. Яе дагматызм пераадолены. І таму сапраўды выглядае нейкім анахронізмам спроба А. Кучара вярнуцца да прычынаў нарматыўнай крытыкі, калі ён ацэньвае «па-новому» раман З. Бядулі «Язэл Крушынінкі» і ставіць «метадалагічнае пытанне» — «ці правільна, што адмоўны герой з'яўляецца галоўным у творы?» У святле сённяшніх дасягненняў крытыкі такая пастаноўка пытання хутчэй падобна на няўдалы жарт, чым на сур'ёзны падыход да справы.

Перад сучаснай крытыкай адкрываюцца шырокія магчымасці ўдасканалення метадалогіі на грунце гістарызму. Гісторыя вучыць, у тым ліку і гісторыя крытыкі. Працы па гісторыі крытыкі, якія пачалі з'яўляцца ў апошнія гады, маюць надзвычайную актуальнае значэнне. Новым словам тут стала даследаванне М. Мушынскага «Беларуская крытыка і літаратурнае ўстава». З усёй стракатасці літаратурных з'яў 20-х — пачатку 30-х гадоў аўтар здолеў вылучыць характэрныя заканамернасці і тэндэнцыі.

Адзначаючы хваробы-росту ў літаратурнай крытыцы таго часу, М. Мушынінскі разам з тым раскрывае гнэсеалагічныя вытокі вульгарызатарскага дагматызму. І тут вялікае значэнне мае яго ўвага да канкрэтных гістарычных і нават арганізацыйных момантаў у літаратурным працэсе. Аб'ектыўны аналіз на старонках кнігі пераконвае ў тым, што Л. Бэндэ і яго прыхільнікі былі мала зацікаўлены ў сапраўдным развіцці эстэтыкі і крытыкі.

Сёння ў нас многа гаворыцца пра канцэпцыю таго ці іншага крытыка. Яна можа склацца на грунце гістарызму. Часта таксама гаворыцца і пра ролю нацыянальных традыцый у фарміраванні творчага аблічча пісьменніка. Але іх роля не меншая і ў фарміраванні крытыка. «Найлепшыя нашы пісьменнікі, — піша ў зборніку артыкулаў «Выяраючы жыццём» С. Андрэюк, — як бы стыхійна адчувалі законы мастацтва». За гэтым выказаннем стаіць тонкае адчуванне таго высокага эстэтычнага ўзроўню народнай культуры, у нетрах якой фарміраваліся нашы апавядальнікі. Далучанасць да гэтай культуры служыць таксама арыенцірам і для самога крытыка, і таму С. Андрэюк пераканаўча раскрывае вытокі гуманізму І. Мележа і І. Пташніківа ў самім укладзе народнага жыцця.

Паспяхова ў мінулым годзе асэнсоўваліся самыя значныя здбыткі сучаснай літаратуры. У. Гніламёдаў выдаў кнігу «Упоравен з векам», прысвечаную пераважна пазізіі. Д. Бугаёў у артыкуле

«Вернасць прыванню» ўдакладняе шматлікія моманты творчай эвалюцыі І. Мележа і, галоўнае, паказвае беспадстаўнасць некаторых уяўленняў аб пасіўнасці герояў «Палескай хронікі». Ю. Андрэюк, напрыклад, яўна перабірае меру і не заўважае спецыфікі драматызму ў творы, калі гаворыць пра «палавінчатасць у барацьбе за праўду, характэрную для Апейкі і падобных да яго сумленных людзей». Д. Бугаёў раскрывае гістарызм і заадно адзначае спецыфічнасць канфілікту «Палескай хронікі».

У гэтым жа рэчышчы ідзе і В. Смыкоўская. У яе манаграфіі «Творчая канцэпцыя пісьменніка» паказана беспадстаўнасць намераў некаторых крытыкаў (У. Сеўрука і інш.) узняць вобраз Башлыкова на п'едэстал ідэалізаванага героя-пакутніка. Праўда, даследчыца аддае даніну модзе, калі ўвесь змест канфілікту «Палескай хронікі» зводзіць да маральных праблем, ігнаруючы значэнне ўзнятых Мележам сацыяльных пластоў і канфіліктаў.

Шмат месца аддае палеміцы і В. Буран у манаграфіі «Васіль Быкаў», раскрываючы гістарычную і эстэтычную заканамернасць героя-трагедычнай тэмы ў беларускай літаратуры. Крытык паспяхова раскрывае эвалюцыю В. Быкава, асабліва яго стылю, імкненца ў кожным творы знайсці яго ідэйна-эмацыянальны цэнтр. На жаль, часам крытык адступае ад уласных прынцыпаў, нібы палюбоўчыся, што святэціні не ўсюды ўраўнаважаны, і тады значнасць маральна-філасофскага канфілікту ў тым ці іншым творы зводзіцца да дробных рахункаў за «асабістыя крыўды», а гэта супярэчыць намагаюцца самаго крытыка раскрыць шырокі сэнс паняцця «вайна» ў творчасці празаіка.

Прынцыпова і зацікаўлена на працягу года абмяркоўваліся праблемы маладой пазізіі і прозы. У артыкулах А. Лойкі, М. Лобана, А. Жука, П. Дзюбайлы, У. Гніламёдава закрануты не толькі пытанні майстэрства, але і розныя аспекты грамадскіх праблем. Думаецца, што абмеркаванні некаторых з іх, як, напрыклад, праблемы духоўнага вобліку героя, можа быць прадоўжана.

Аўтарытэт крытыкі залежыць і ад яе адносін да твораў невысокіх па сваіх мастацкіх якасцях, на падрабак пад мастацтва. У гэтым плане вылучаюцца артыкулы У. Юрэвіча, змешчаныя ў зборніку выбранага «Абрысы». Даследуючы нарыс, крытык не робіць скідка на значнасць тэмы там, дзе бракуе таленту.

Да шырокіх публіцыстычных абагульненняў уздымаецца П. Дзюбайла ў артыкуле «З калектывам з народам, з часам». Паказваючы своеасаблівае маральнае праблематыкі ў сучаснай прозе, крытык прычынава ставіць пытанне аб выразнасці пазіцыі самога пісьменніка, які закрывае тэму сучаснага мяшчанства. Там, дзе пануе непераборлівасць, нельга чакаць творчага плёну, — гэта пераканаўча паказана на прыкладзе рамана А. Савіцкага «Тры непражытыя дні».

Актыўнасць крытыкі выяўляецца ў яе публіцыстычнасці. Зацікаўленасць ў грамадскім эфекце мастацкага твора вызначаецца артыкул М. Лазарука «Школа, літаратура, пісьменнік», у якім пастаўлены шырокі круг праблем літаратуры і школьнага жыцця, а таксама артыкул У. Юрэвіча «Слова вучыць і выходзіць».

З высокай духоўнай самааддачай напісаны хвалюючы артыкул В. Віткі «Выхаванне словам».

Акрэслілася ў мінулым годзе аблічча такога малаабжытага жанру ў беларускай літаратуры, як эсэ. У выступленнях М. Стральцова, Н. Мацяш, У. Гніламёдава ён складаецца як разнавіднасць жанру адкрытай гутаркі з чытачом пра своеасаблівае таленту пісьменніка, а сваімі вытокамі цесна звязаны з жанрам лірычнай прозы і лірычнай публіцыстыкі.

На фоне значных дасягненняў беларускай крытыкі выразна выступаюць і характэрныя яе слабасці. На жаль, часта друкуюцца рэцэнзіі, напісаныя без унутранага стымулу, у некаторых артыкулах невыразна акрэслены крытэрыі ацэнкі мастацкіх з'яў. Часам таму ці іншаму пісьменніку прыпісваюцца хваробы новага часу, а то і свае ўласныя. Больш за іншых тут не шанцае К. Чорнаму, якога ўсе хваляць і разам з тым прыпісваюць яму «ступікі», «крызісы», бачаць эксперыментатарства там, дзе выказана звышчалавецкая напружанасць духу.

Буйнейшыя дасягненні крытыкі нашых дзён пераканаўча сведчаць аб тым, што яна плёна пашырвае свае магчымасці.

ВЫШЫНЯ КРЫТЭРЫЯЎ

назначнасць». Невыразнасць пазіцыі, пасаўненне парад цяжкасцямі сацыяльнага аналізу — гэтыя хібы сустракаюцца ў крытыцы даволі часта. Крытык, гаворыць Луначарскі, павінен паставіць кропку над «і». Ён — настаўнік, кіраўнік «у адносінках да мінулага нашай і сучаснай літаратуры, такім жа ён павінен быць у адносінках да сучаснай літаратуры». Паказаць «рэальную шматграннасць і філасофскае адінства» жыццёвых з'яў — у гэтым бачыў задачу пісьменніка К. Чорны. Тым больш не можа абысціся без сінтэзу крытык.

Ставячы дасягненні нашай літаратуры ў кантэкст агульнаеўрапейскай, крытыка робіць вялікую справу, але яна часам спыняецца на паўдарозе, пацвярджаючы ісціну, выказаную ўжо М. Багдановічам: новая беларуская літаратура — гэта «не монстр, не рырытат, не унікум, а глыбока жыццёвая з'ява». Узнікае патрэба паказаць мастацкі факт у новых сувязях — раскрыць прыхаваныя грані яго зместу. Літаратурнае ўстава ў гэтым напрамку мае значныя дасягненні. З крытычных прац мінулага года асобнае месца займае кніга Р. Бярозкіна «Звенні».

Сваю мэту крытык бачыць у тым, каб «спраецываць, так сказаць, тыя творчыя працэсы, што адбываліся ў дасавецкай беларускай пазізіі, у прыватнасці працэс фарміравання індыўідуальных стыляў на экран літаратуры рускай». Аднак нам думаецца, што Р. Бярозкін выканаў на справе задачу больш маштабную: аналіз тыпалагічных з'яў пераключаецца ў плоскасць эстэтычнага прагрэсу.

У ходзе абмеркавання праблем сучаснай крытыкі А. Іезуітаў выказаў думку, што «вельмі важнай у метадалагічных адносінках з'яўляецца для яе дыферэнцыяцыя паняццяў «эстэтычная навізна» і «мастацкая дасканаласць». Наша крытыка пакуль што часцей карысталася другім, чым першым, хоць, можа, у адносінках да сваёй літаратуры трэба было б наадварот. На гэтыя думкі скіроўвае таксама і кніга «Звенні». Яна адносіцца да тых прац, у якіх адчуваюцца перспектывы ліній далейшага развіцця крытычнай думкі. Аўтара вылучае чуйнасць да ўнутранай логікі самога прадмета. На фактычным матэрыяле Р. Бярозкін пераканаўча паказвае эстэтычную навізну беларускага неарамантызму ў параўнанні з рамантызмам XX стагоддзя: «Тое, што мы называлі Купалавым рамантызмам на ўзроўні слова і стылю (гучнасць, гіпербалізм, схільнасць да яркага, суб'ектыўнага эпітэта), рыхтавала яго пазызію на пачатку 10-х гадоў, бліжэй да традыцый рускага прагрэсіўнага рамантызму, істотна «падраўленага», аднак, масавані-завым народным вопытам, памяццю аб тым, што «зваяванай» рэвалюцыі і верай у новую».

Вось гэтае новае, падпраўленае рэвалюцыйным вопытам напauненне рамантычнага вобраза, пашырыла маштабы эстэтычнага перажывання за межы, недаступныя вытанчаным шэдэўрам мінулай эпохі.

Чытаючы старонкі кнігі «Звенні», выразна бачыць, што не ўсё ў рамантызме Купалы можна спраецываць на рамантызм XIX стагоддзя; часам неадпаведныя

новіча. Яго адрознівае ад Купалы імкненне «падкрэсліць сам факт прыналежнасці твора да пэўнага тыпу пазычнай культуры, паставіць яго ў рад, замацаваць за той альбо іншай жанравай і стыльвай традыцыяй», характэрнае перш за ўсё першапачатковаму перыяду яго творчасці. Крытыка М. Багдановіча сарыентавана не на перайманне, а на творчае засваенне ўзораў. Падобна да таго, як вешчы аўтар «Слова аб палку Ігаравым» закрываў Баянаву струну ў самым пачатку свайго спеву, так і Багдановіч смела краўня струны на ліры сучаснай пазізіі, каб потым выразнай акрэсліць уласны голас — свой і сваёй літаратуры. Р. Бярозкін раскрывае своеасаблівае эстэтычнае поглядаў М. Багдановіча, паказвае супярэчнасці росту.

Арыентацыя паэта на творчыя сілы чалавека знайшла сваё далейшае развіццё ў практыцы аб'яднання «Узвышша». Надзвычай перспектывым пры гэтым было імкненне спалучыць эстэтычны і этычны ідэалы і заадно пераадолець пагрозу вузкага утылітарызму і практыцызму, якія пазней былі ўзяты на шчыт вульгарызатарамі. Р. Бярозкін пераканаўча паказвае, што зробленае М. Багдановічам — новы крок у развіцці нашай эстэтычнай думкі.

Поспехі крытыка асабліва выразна бачацца там, дзе ён паказвае літаратурны працэс знутры. У святле яго дасягненняў відаць неадарэчанасць сцвярджэнняў, ці, дакладней, намёкаў, а то і запозненых перасцярог наконт барацьбы беларускай літаратуры з уласным правінцыялізмам. Калі ўжо гаворыць аб правінцыяльным узроўні мыслення, то яго хутчэй можна знайсці ў крытыцы, чым у мастацкай творчасці.

Увага Р. Бярозкіна скіравана на з'явы істотныя. У гэтым таксама пераконвае апошні раздзел кнігі — «Куляшоў і Твардоўскі», дзе крытык адзначае рашаючае значэнне «вартання» беларускага паэта яшчэ ў маладыя гады да традыцый народнасці.

Кніга Р. Бярозкіна «Звенні» сведчыць, што беларуская крытыка можа сёння перайсці на больш высокі метадалагічны ўзровень даследавання тыпалагічных сувязей.

Не абмяжоўваецца тыпалагічнымі супастаўленнямі А. Адамовіч. Яго аналіз беларускай літаратуры ў сувязі з традыцыямі рускай класікі спраецываны не пасрэдна на сучасную творчую практыку. Сучасная беларуская літаратура, адзначаецца ў яго кнізе «Здалёк і зблізку», «даволі рухомая, мабільная ў жанравы-стыльовых адносінках». Вытокі духоўнай раскванасці, унутранай свабоды крытык бачыць у тым, што «яна даволі моцна пастаўлена на фальклорную, на народную аснову».

Зыходным пунктам у параўнальным аналізе А. Адамовіча з'яўляецца не голас майстэрства, а гуманістычны прынцып: «Расказаць чалавецтву пра тое, якім «звышзверам» робіцца кожны, хто захопа стаць «звышчалавекам» — гэта можа, мае права і абавязана зрабіць літаратура беларускага народа».

Заканамерна з'яўляецца зварот А. Адамовіча да самых значных традыцый

ЯКАСЦЬ СЭРЦА ЧАЛАВЕЧАГА

У кожным вялікім калектыве ёсць людзі, якія найбольш поўна ўвабрали ў сябе моц і мудрасць народа, якія ўсебакова раскрылі свой талент працаўніка і грамадзяніна і выклікаюць ў кожнага пачуццё глыбокай павагі і ўдзячнасці. Сярод мінскіх трактарабудаўнікоў такім з'яўляецца слесар-інструментальшчык Яўген Іванавіч Клімчанка — наватар, Герой Сацыялістычнай Працы, член ЦК КПСС.

І вось мы ва ўтульнай кватэры Яўгена Іванавіча. Гаспадар, павітаўшыся, прапануе:

— Сядзіце, хлопцы, і пакаштаўце вось...

Яўген Іванавіч, усміхаючыся,

тычнай рэвалюцыі — стваральнай. Не злічыць нашых працоўных перамог, а колькі іх яшчэ наперадзе! Да 60-годдзя Кастрычніка наш завод выпускае толькі звышпланавы прадукцыі на 3,6 мільяна рублёў, у тым ліку восемсот трантароў, на сотні тысяч рублёў запчастак. Так, мы ганарымся здзейсненым. Аднак партыя

змяніць канкрэтны тэхналагічны працэс, удасканаліць арганізацыю працы, павысіць адказнасць і майстэрства рабочых, у выніку чаго палепшылася якасць прадукцыі.

Мы разумеем, што ў праблемы якасці ёсць два аспекты — тэхнічны і маральны. На недасканалай тэхнічнай базе цяжка забяспечыць высокую якасць

прадукцыі. З другога боку, у няумелых руках, пры безадказных адносінах да справы нават на самым навішнім абсталяванні можна рабіць брак. Сучасны ўзровень тэхнікі і тэхналогіі дазваляе выпускаць тавары, якія б адпавядалі лепшым сусветным стандартам, а ўзровень прафесійнай і агульнаадукацыйнай падрыхтоўкі рабочых дае ім магчымасць віртуозна валодаць складанай тэхнікай. Такім чынам, галоўнае цяпер у тым, каб свядома, творча адносіцца да сваёй працы. На першы план усё больш выходзіць такое паняцце, як рабочае сумленне. Калі чалавек сумленна працуе, дык і яго прадукцыя будзе самай высокай якасці, і яго праца будзе выўлечаным уласнай душэўнай прыгажосці.

У наш час невымерна ўзрастае значэнне кожнага чалавека ў камуністычным будаўніцтве, павышаецца роля саборніцтва ў маральным выхаванні рабочых.

Дарчы, у газетах і часопісах нямаюць пішуць аб пераможцах саборніцтва, аб іх працоўных дасягненнях. Але, не ў крыўду кажучы, мала хто з журналістаў спрабуе звязаць пачын або любоў перамогу рабочага з яго ўнутранымі матывамі, з яго маральнымі імкненнямі. А гэта, здаецца, трэба рабіць, каб паўней паказаць маральнае багацце савецкага чалавека.

— Яўген Іванавіч, якое месца ў вашым жыцці і ў жыцці трактаразаводцаў займае літаратура і мастацтва?

— На трактарным амаль усё вучацца. Для гэтага створаны спрыяльныя ўмовы. Больш чым тысячы чалавек папаўняюць свае веды ў ВНУ і тэхнікумах, звыш чатырохсот авалодваюць другой прафесіяй. На заводзе — не адна тысяча чалавек з вышэйшай адукацыяй, дваццаць кандыдатаў навук. І цяга людзей да ведаў павышаецца. Дзесяткі, сотні рабочых ідуць пасля змены ў Палац культуры, у бібліятэку, на стадыён ці ў плавальны басейн. Многія пішуць вершы, займаюцца канструяваннем. Усё больш рознабаковым становіцца духоўны свет нашага рабочага і усё паўней разгортваюцца яго здольнасці.

Я вельмі люблю літаратуру, у тым ліку і беларускую. Заўсёды хвалю і ўзвешае жывое слова Януба Коласа і Міхаіла Лынькова, Кузьмы Чорнага і Янкі Маўра, Івана Шамягіна і Івана Навуменкі. Яны вучаць нас любіць Радзіму і ненавідзець яе ворагаў, пазнаваць чужоўны і супярэчлівы свет. Чытаем, каб лепш ведаць людзей, саміх сябе.

Люблю пазію Максіма Танна, з якім ужо неадналі год падтрымліваю асабістую дружбу. Мы часта сустракаемся. Я паэт, ён — сапраўдны інтэрнацыяналіст. Яго вершы ўслаўляюць дружбу паміж народамі, свет сацыялізму, змагаюцца супраць рэанцыі, сацыяльнай несправядлівасці.

Люблю і мастацтва. Памятаю, быў у Палацы мастацтваў на выстаўцы «Слава працы». Парадаваўся, што тэма працы стала адной з галоўных у творчасці беларускіх мастакоў. Асабліва ўзрушыла графічная серыя «Трантарны завод». Мне вельмі дорага ўсё, што звязана з маім заводам, якому я аддаў чвэрць вёку і які падараваў мне шчаслівае жыццё. З прыемнасцю «спатнаўся» на выстаўцы з нашымі перадавікамі — стаяварам А. Бяло, фрэзершчыцай П. Слесарвай, лейшчыцай Ф. Судніковічам, штампуюшчыкам В. Новікавым. Убачыў і свой партрэт, які напісаў (дзякуй яму!) мастак Л. Ран. Вельмі ўражанне зрабіла на мяне карціна У. Пасюневіча «Кавалі-трактаразаводцы»...

З добрым настроем пакідалі мы кватэру Яўгена Іванавіча Клімчанкі — сучаснага рабочага, дзяржаўнага і партыйнага дзеяча.

Э. ЗАБРОДСКІ,
Э. КАРНІЛОВІЧ,
кандыдаты гістарычных
наук.

ПАД ДЭВІЗАМ ДРУЖБЫ

Гэты пакой, што ў студэнцкім інтэрнаце № 7 Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна, больш нагадвае майстэрню мастака. На сценах, на стале, на тумбах і нават на падаконніку — карціны, мініяцюрыя скульптуры, разьба па дрэву, чаканка. Жыве тут студэнтка пятага курса фізічнага факультэта Фам Нью Ань.

Ань прыехала ў Мінск з Харона. Скончышы падрыхтоўчы факультэт, паступіла ў БДУ.

— Я вучылася ў школе ў самым цяжкім для нашай краіны дні. Яшчэ там захаплялася дакладнымі навукамі, і ў першую чаргу матэматыкай і фізікай. Гэта прывяло мяне на фізічны факультэт.

— А як након мастацтва?

— Пытаюся ў Ань.

— Гэта прыйшло пазней, — адказвае яна.

З ранняга дзяцінства Ань любіла малываць, спрабавала пісаць партрэты сваіх сяброў. Але па-сур'ёзнаму захапілася мастацтвам ўжо ў Мінску. Уступішы ў клуб самадзейных мастакоў і прыкладнікоў Дома мастацкай самадзейнасці Мінскага абласнога савета прафсаюзаў, яна старанна вывучала тайны пэндзля і разца, знаёмілася з лепшымі творцамі беларускіх мастакоў, пастаянна наведвала выстаўкі. Пасля прыйшоў да Ань на 1-й іправаздачнай выстаўцы: яна

была ўзнагароджана дыпламам.

У мінулым годзе Фам Нью Ань прыняла ўдзел ў Мінскім гарадскім фестывалі мастацкай творчасці замежных студэнтаў, прысвечаным XXV з'езду КПСС. Тры яе работы — «Сум» (партрэт в'етнамскай дзяўчыны), «Студэнтка» і «Сучасная Марго» — выклікалі вялікую цікавасць у наведвальнікаў выстаўкі і атрымалі высокую ацэнку журы. Аўтару іх быў уручаны дыплом I ступені.

— Мяне даўно хвалюе такая тэма, як роля жанчыны ў жыцці сучаснага грамадства, і ў першую чаргу жанчыны-інтэлігента, грамадскага дзеяча, — гаворыць Нью Ань. — І таму большасць маіх работ прысвечана жанчыне.

Цяпер Ань рыхтуецца да абароны дыпломнай работы і адначасова да ўдзелу ў чарговым гарадскім фестывалі мастацкай творчасці замежных навучэнцаў, прысвечаным 60-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Незаўважна праляццяць апошнія месяцы заняткаў, прыйдзе дзень развітання з Мінскам, але ў сэрцы в'етнамскай дзяўчыны назавсёды застануцца вобразы савецкіх сяброў.

А. ЮЗЭФОВІЧ,
адказны сакратар Мінскага гарадскога Савета па справах замежных навучэнцаў.

УСЁ ПРА ФАУНУ

У Барысаве пры мясцовым аддзяленні Таварыства аховы прыроды створаны музей. У ім сабраны чучалы шматлікіх прадстаўнікоў фауны рэспублікі — зубра, мядзведзя, аленя, рысі, птушак.

Увагу наведвальнікаў прыцягваюць два вялікія драўляныя малюнічыя пано, тэма якіх — услаўленне прыгажосці роднага краю.

Пры музей працуе кіналеторый, бібліятэка, якая мае багаты выбар прыродазнаўчай літаратуры.

А. БЕНЯНСОН.

ЖЫВЕ ў КЛЕЦКУ КРАЯЗНАўЦА

Яшчэ ў Мінску мне расказвалі пра выкладчыка геаграфіі сярэдняй школы № 2 горада Клецка Дарафея Максімавіча Чорнага. Даўно ўжо ведаюць яго як выдатнага знаўцу свайго краю, які рупліва, на працягу амаль дваццаці гадоў, збірае экспанаты і матэрыялы для школьнага музея.

Цяпер яму ёсць што пакапаць і сваім вучням, і гасцям горада.

— Збіраў я гэтыя экспанаты ўсюды, дзе толькі можна, — гаворыць Дарафей Максімавіч. — Пачуў ад каго, што ў вёсцы ёсць старая саха ці, як тут кажуць, — рагач — елу туды. Сам убачу дзе кросы — таксама прашу. Людзі пачулі, што я збіраю такія рэчы, і пачалі дапамагаць, надказваць, іе-тое прыносілі самі. Школьнікі, мае вучні, уключыліся ў гэтую работу.

У музеі, які размясціўся ў старым цагляным будынку былой школы, даволі цесна. Тут імат экспанатаў, старых карт, жем, малюнкаў, а таксама рэнаў, знойдзеных археалагічнымі экспедыцыямі, што працавалі за месцы былога Клецкага замка.

Мы доўга сядзелі ў музеі, аварылі пра асобныя экспанаты. Чорны дзяліўся планами. Я больш слухаў і глядзеў на цудоўна захаваныя рэчы сярэднявечнага побыту XVIII стагоддзя, на нажобку фотаздымкаў 1905 і 1917 гадоў, дзе сфаграфаваны першыя рэвалюцыянеры на клецкай зямлі.

Чорны паказаў незвычайнай формы плуг, які не меў лямпа. Ён глыбока перакананы,

што на Беларусі безлямешны спосаб ворыва быў вядомы вельмі даўно.

Некаторых экспанатаў у музеі ўжо няма. Замест іх вісяць здымкі з подпісам, што экспанат з'яўляецца дзяржаўнай каштоўнасцю і знаходзіцца ў Дзяржаўным музеі БССР. У Мінску цяпер, напрыклад, драўляная саха, якой ужо няма стагоддзяў.

І вядома, мы вельмі многа гаварылі аб Клецку. Глядзелі па малюнках, якім ён быў у XVI стагоддзі, у XVIII. Меркавалі, якім будзе праз 10—20 гадоў.

Паказаў Дарафей Максімавіч «Летапіс горада Клецка» — вынік дваццацігадовай працы некалькіх пакаленняў краязнаўцаў школы, граматы XVI стагоддзя, якой польскі кароль Сігізмунд дароваў дваранства і розныя прывіліі найбольш адданым са сваіх ахоўнікаў. Грамата вельмі добра захавалася, выразна можна прачытаць тэкст і разгледзець пячкі.

Ён гаворыць аб сваёй працы з тым хваляваннем, якое заўсёды выдае чалавека, захопленнага вялікай і влжнай справай. І калі — размаўляеш з ім, выразна адчуваеш, што робіць ён гэта не для сябе, а для ўсіх. Для тых, хто жыве цяпер, і для нашчадкаў.

Мы развіталіся, калі на горад апусціліся прыцемкі. Я ішоў па вуліцах і думаў, думаў пра людзей, што жывуць тут. І яшчэ пра чалавека, з якім нядаўна бачыўся — пра Дарафея Максімавіча Чорнага.

А. КАЖАДУБ.

пасоўвае да нас талерку вялікіх духмяных яблыкаў:

— Учора з вёскі прывезлі. Не забываюць сваякі.

З другога пакою плылі гукі піяніна: дачка выконвала дамашняе заданне па музыцы. Завінеў тэлефонны званок. Музыка змоўкла, з калідора пачулася:

— Тата, Віцебск запрашае!

— Прабачце, хлопцы! Адпачыне хвілінку, а мо кніжкі паглядзіце.

Мы падшылі да шмат'яруснай кніжнай паліцы. Поўны збор твораў Леніна. Беларуска-Савецкая Энцыклапедыя. Пушкін, Лермантаў, Горкі, Шолохаў, Астроўскі, Янка Купала, Якуб Колас, Максім Танк, Іван Навуменка...

На стале прыцягваюць увагу кніжка «Дэлегату XXV з'езда КПСС», памятныя альбомы, падарункі, газета з пастановай ЦК КПСС «Аб 60-й гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі».

Вяртаецца гаспадар. Яго злічыва ўсмішка, добры настрой выклікаюць на шырую размову. Канечне ж мы больш пытаемся, а адказвае Яўген Іванавіч.

— Якое пачуццё выклікала ў вас пастанова партыі аб шасцідзясятнай гадавіне Кастрычніка?

— Перш за ўсё — гонар. Вялікі гонар за родную партыю, народ, за нашы перамогі. Так, Савецкая ўлада, як адна з форм дыктатуры рабочага класа, на справе забяспечыла сапраўдную свабоду і дэмакратыю для працоўных, абудзіла іх магучыя творчыя сілы. Мне, як рабочаму, вельмі прыемна, што наш народ, як адзначаецца ў пастанове, на чале з партыяй камуністаў паспяхова справіўся з самай галоўнай, самай складанай задачай сацыялі-

масці. Пачатан нас радуе: план першага года п'яцігодкі выкананы датармінава, звыш заданна выпущана больш чым тысячы трантароў, а новай мадэлі «МТЗ-80» прысвоены дзяржаўны Знак якасці. Другі год павінен быць яшчэ больш плённым.

— Яўген Іванавіч, дзесятыя п'яцігодка — п'яцігодка эфектыўнасці і якасці. Як вы разумееце праблему якасці, чаму яна так востра пастаўлена, ад чаго залежыць якасць працы?

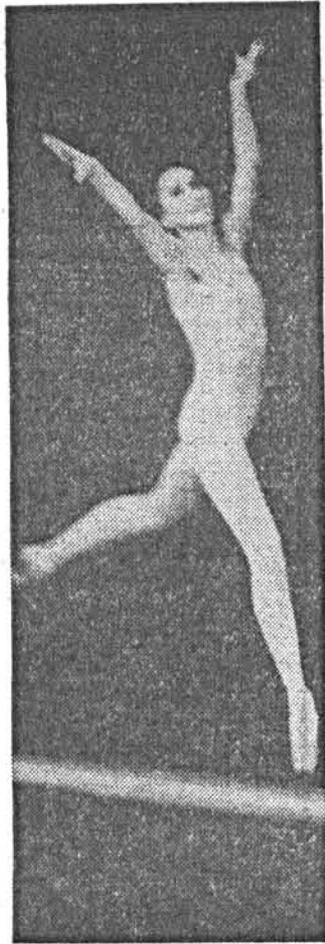
— Адрозне не так лёгка адказаць, з чаго складаецца якасць. Паняцце гэтае шырокае, комплекснае. На XXV з'ездзе партыі Л. І. Браневы гаварыў: «Праблему якасці мы разумеем вельмі шырока. Яна ахоплівае ўсе бані гаспадарчай дзейнасці». Усе ведаюць, як выраслі нашы вытворчыя магчымасці, як многа мы можам даць тавараў і на экспарт, і для савецкіх людзей. Але часам наша прадукцыя не адпавядае самым высокім запатрабаванням народнай гаспадаркі і высокім густам пакупнікоў. Таму барацьбу за якасць і эфектыўнасць мы разглядаем як лепшае і больш поўнае задавальненне патрэбнасцяў грамадства, кожнага чалавека.

Патрабаванні да трантароў, аўтамабіляў, тканін, абутку, іншых тавараў ўзрастаюць. Толькі дакладным захаваннем стандартаў і тэхнічных умоў праблему якасці не вырашыць. Даваць якасную прадукцыю — значыць, жыць упоравень з часам. Людзі чакаюць ад нашых вырабаў усё новых і новых вартасцей: тэхнічных, утылітарных, эстэтычных. Таму мы павінны безупынна удасканальваць, паліпаўчаць іх, надаваць ім сучасную спажывецкую вартасць, каб задаволіць патрабаванні пакупнікоў. Мы, трактарабудаўнікі, пастаянна ідзеім ад прыступкі да прыступкі — асвойваем усё новыя і новыя мадэлі трантароў.

Зараз вельмі шмат гавораць аб якасці. Часам здаецца, амно занадта: колькі разоў і сляжы «цукар», ад гэтага ў роце салодка не будзе. Закліні, вядома, рач патрэбна, але больш трэба нам пісаць і гаварыць аб тым, як удалося перабудаваць,

СПОВЕДЗЬ ЖАНОЧАГА СЭРЦА

НАРОДНАЯ АРТЫСТКА
БССР Л. БРЖАЗОУСКАЯ
У БАЛЕЦЕ А. ПЯТРОВА
«СТВАРЭННЕ СВЕТУ»

На гэты спектакль не толькі «ходзяць», на яго «прыязджаюць» — з Масквы і Кіева, з Вільнюса і Смаленска: ён мае ўсе-саюзную рэпутацыю. Часта пытаюць: ці Людміла Бржазоўская танцуе сёння партыю Евы? І не выпадкова. Бо яе Ева як бы акумулявала рысы мадон Рафаэля, Пятрова-Водкіна, Савіцкага і, разам з тым, яна па-жыццёваму надзвычай нам блікая і зразумелая. Перад намі паўстае абагульнены вобраз жанчыны, у якой, як у лясцірку, адбіты тысячы лёсаў і характараў. І гэты вобраз асцільва прывабны таму, што кожная жанчына можа знайсці ў Еве — Бржазоўскай часцінку сябе.

Яе, нібы дзіця, выносіць на руках з глыбіні сцэны Богбаўка. Пацягваючыся, нібы немаўля пасля салодкага сну, яна ледзь чутна ступае на дыбач-

ках, як бы абмацае зямлю. Здзіўлена разглядае ўсё навакол. Праходзячы дробным па дэ бурэ па вялізнай сцэнічнай прасторы і ўзвіваючыся ў плаўным піруэце, па-дзіцячы наўня і чыстая, Ева — Бржазоўская нібы спрабуе абняць рукамі ўсю планету і спазнаць гэты невядомы і такі прывабны свет.

Праслаўляючы нараджэнне новага дня чалавечтва, гучыць вакаліз і, як сімвал прызначанай жанчыны — малярства, над шчаслівай Евай узыходзіць твар мадонны, што пясчотна прыціскае да грудзей дзіця. А калі гэтая ж самая музычная тэма атэсамленнем мужнасці

гучыць у партыі Адама (Ю. Траян), дык кантылениця вярчэнні ў арабеску ў Евы — Бржазоўскай прамяньць пясчотнасцю. Вітаючы радасным воклічам святанне, Ева ўзятае ў вышыню і потым апускаецца на калені: яна дзякуе лёсу, які абяцае ёй каханне, мацярынства, шчасце...

Адам і Ева ўдваіх сядзяць побач, спіной да глядзельнай залы. Павярнуўшы галаву, Ева ўбачыла Адама. Хто гэта? Спачатку спалохалася, потым ёй стала цікава... Яны прыгнуцца адзін да аднаго. Усе іх танцавальныя па нібы дзіцячая гульня. Гарэзлівая і непасрэдная Ева слухае біццё сэрца Адама. І са здзіўленнем адкрывае, што сэрца б'ецца таксама і ў яе. Шчаслівыя і радасныя, Адам і Ева дражняць адзін аднаго, сварача, мірацца, прыдумваюць новыя гульні. Якія бесклапотныя гэтыя два маленькія чалавечкі! Яны нават яшчэ не здагадваюцца, колькі гора прыйдзеца перанесці ім разам на іх жыццёвым шляху...

Дзіцячыя гульні прыпыняе Д'ябал. Сімвалам усіх бед і выпрабаванняў, што выпадаюць на долю чалавечтва, урываецца ён у іх бестурботнае дзіцяцтва. Як дантаўскім персанажам, Адаму і Еве дачынецца прайсці па страшніных кругах пекла. Сцэна абуджае ў нас асацыятыўна крывавае кастры інквізіцыі, братазайчыя войны, голлад, гора, слёзы...

Ды колькі ўсяго перажыло і пабачыла на сваім шляху чалавечтва!

У гэтай дзікай оргіі, дзе пануе Д'ябал, Ева слабее. Яе танец і пангаміма — гэта крык аб дапамозе. Аб гэтым гавораць працягнутыя да Адама рукі Евы — Бржазоўскай. Сам аслабелы, Адам мужна абараняе

Еву. У роспачы прыціснуўшы яе да сябе і закружыўшы ў экспрэсіўнай падтрымцы, ён выносіць Еву з гэтага жаклівага віру.

І вось зноў — выпрабаванні. Злавесна апускаецца над Адамам і Евай фрэска з адлюстраваннем небаскрэбаў, фашысцкай свастыкі... Д'ябал закрывае героям вочы, і яны ідуць, нібы аслепленыя, нічога не бачачы перад сабой. Разумеючы, што Адам і Ева моцныя ў сваім адзіноцтве, у імкненні дапамагчы адзін аднаму, Д'ябал раз'ядноўвае іх. Ён забірае Еву ад Адама. Але Ева і ў поцемках упарта шукае друга, з якім яна моцна і ўпэўненая.

Д'ябал імкнецца ператварыць людзей у аўтаматаў, у робатаў, якія слепа падпарадкоўваюцца дыктату. І зноў перакідаецца асацыятыўны мосцік у недалёкае мінулае, калі фанатыкі-фашысты пагражалі затапіць крывёю ўвесь свет. Ева — Бржазоўская вялікім напружаннем волі знаходзіць у сабе сілы сарваць са сваіх вачэй павязку. Рашуча прачэстуючы, экспрэсіўным жэстэ яна разрывае д'ябальскі ланцуг і бездапаможна падае на грудзі Адаму...

Нарэшце, яны адны: Адам і Ева. Знясіленыя барацьбой, адчуваючы стомленасць пасля цяжкіх выпрабаванняў, яны адначасова і прасветленыя, бо сталіся людзьмі! Узмацнелыя ў нягодах, іх прыхільнасць і вернасць адзін аднаму перарастаюць у вялікае і чыстае пачуццё — каханне. Адажыю. Якія прыгожыя гэтыя двое ў сваім пачуцці! Яна — трапяткая і пясчотная. Ён — клапатлівы і мужны. Якая прывабная балерына ў гэтым адажыю, як чароўна захапляе Л. Бржазоўская сваёй абаяльнай жаноч-

касцю, крышталнай крохкасцю позы! У сваю зоркавую гадзіну яе Ева аддае Адаму пясчоту душы. А недзе ўнутры расце ў ёй прадчуванне немінучай бяды, і з вострым болем прыціскаецца яна да Адама пры трывожным гучанні званой. Званы раз-пораз перапыняюць лірычную тэму адажыю.

У складаным пачуцці Адам і Ева асыпаюць адзін аднаго пацалункамі. Яны пазналі вялікае шчасце кахання.

І вось Адам і Ева не адны на зямлі. З'явіліся людзі, памножыўся род чалавечы. Па-мацярынску клапатліва глядзіць на іх ціхамірнае шчасце Ева. Але пядоўга доўжыцца шчасце. Злавесныя ўдары званой абвясчаюць бяду. Ідуць мужчыны на вайну. А ў глыбіні сцэны — плачуць жанчыны. Сярод іх — Ева. У яе постаці і позірку дакор і пагроза, сіла духу і сум. Яна чакае! Чакае салдата з вайны. Як прынізілы крык, «гучаць» узнятыя ў гару рукі Л. Бржазоўскай. І ў гэтым крыку — боль маці, жонкі, сястры...

Калі гіне Адам, неверагоднай мужнасцю, драматызмам напаяе Л. Бржазоўская маналог-плач Евы! З болем прыўзнямае яна знясіленае цела Адама, слязьмі і пацалункамі асыпае яго галаву. Потым пасля пякельнага грукату атамнай навалыніцы брыдзе хістаючыся, з глыбіні сцэны. І кожны яе крок болем аддаецца на твары жанчыны. Убачыўшы мноства забітых, яна нібы аддае ім часцінку сябе, свайго дыхання. Ева — Бржазоўская яна напал вялікага жадання жыць, жыць...

Гімнам хараву чалавечых пачуццяў успрымаеш вобраз Евы ў выкананні Л. Бржазоўскай.

Людміла КАЛЕЧЫЦ.

ВІДАТНЫ рускі пісьменнік, тонкі псіхалаг і знаўца дзіцячай душы Карней Чукоўскі ў адным са сваіх цудоўных твораў назваў маленькіх — «чачукам». Гэта трапнае слова вельмі ўдала адпавядае нястрымнаму жаданню дзіцяцей пазнаць свет, цуды жыцця, атрымаць адказ, ЧАМУ адбываецца так ці інакш кожная падзея навакол іх.

Паколькі аўтар гэтых радкоў, нягледзячы на свой сталы ўзрост, пэўным чынам выступае ад імя дзіцяці, вядзе гаворку пра спектакль для іх, ён дазваляе сабе часта карыстацца словам «чачу» ў гэтым воздуме аб оперы «Чараўнік смарагдавага горада» і яе ўваабленні на беларускай сцэне.

І вось першае «чачу». Сапраўды, чачу мастацкі савет Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета БССР забыўся пра вялікі запавет М. Рымскага-Корсакава, што сперныя творы перш за ўсё з'яўляюцца творамі МУЗЫЧНЫМІ і што «У СПЕВАХ заключаецца і драматызм, і сцэнічнасць, і ўсё, што патрабуецца ад оперы».

Калі гэты геніяльны кампазітар-наватар не з'яўляецца аўтарам тэатра для кагосьці ў мастацкім савеце тэатра, дык Фёдару Шаляпіну трэба

ўжо, безумоўна, давацца. А ён сказаў, што «раскрыць у оперы характар — значыць, спяваць». Між тым, у творы В. Лебедзева дзейныя асобы амаль увесь час размаўляюць праязічнай мовай або малавыразным рэчытатывам. Толькі «Пяходная песня» мае ярка-

нічнай дзеі бо знаходзіцца ў аркестравай «яме», ні каментатарам учынкаў герояў спектакля.

Дык ці можна такой музыкай вярнуцца ў дзіцячую любоў да опернага мастацтва, фарміраваць іх мастацкі густы, садзейнічаць ім у авало-

ласкаваць і дабраты, але і ЧАРОУНЫЯ прыгоды, у якіх яна трапляе. Усе сустрачы герані творы з лютымі, крывадушнымі вядзьмаркамі Каркемай і Хармі, з добрай чарадзейкай Хлебці, з мудрым Озам, Страшыдлам, Жалезным Дрывасекам і іншымі цікаваць юную

Чачуцыці зусім «кутульна» адчуваюць сябе на сцэне і Хармі, і Флебці: звычайна прыходзіць і выходзіць, адгаварыўшы свой тэкст. Чачу «груганы» падобныя да малпы і наадварот! Чачу Мажардом падобны да Вартаўніка брамы! Не мяняюць сваёй пласцікі Страшыд-

колькасці ўдзельнікаў танцавальных эпізодаў.

Нельга абвінавачваць выканаўцаў партый у спектаклі за хібы аўтара твора і пастаноўшчыкаў. Але чачу чараўнік Оз — А. Лакшын, такі «абіцыйны» ўдзельнік відовішча, не падкрэслівае ні фантастычнага, ні рэальнага пачатку сваёй партый-ролі! Чачу, калі Страшыдла — М. Пушкароў і Жалезны Дрывасек — В. Гур'еў імкнуцца неяк пранесці праз свае партый пэўную характэрнасць сцэнічных паводзін, дык Флебці — Р. Прашко, Крумкачка — Л. Пакідчэнка, Леў — Я. Пятрова бязлікія, а Хармі — Р. Асіпенка нагадвае... графіно з «Пікавай дамы»!

Да здабыткаў спектакля «Чараўнік смарагдавага горада» трэба аднесці выкананне партый Элі салісткай Л. Гур'евай і мінібалетныя эпізоды ў трактоўцы балетмайстра А. Бутрымовіча. Але чачу няма сапраўднага ансамбля аркестра і воу са сцэнай (кіраўнікі Л. Лях і Г. Луцэвіч)!

Здаецца, што і гэтых «чачу» хопіць, каб у апошні раз запытаць: чачу без належнай адказнасці Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР паставіўся ў гэтым спектаклі да адказнай і высакароднай справы эстэтычнага выхавання дзіцяці! Сапраўды, чачу!

І. НІСНЕВІЧ.

ЧАМУ НЯМА ЧАРАДЗЕЙСТВА?

акрэсленую мелодыю, якую можна запомніць, а невялікая колькасць арыйных, ансамблевых і харавых эпізодаў, якія, як музычныя «астраўкі», узнікаюць сярод моўнага тэксту, здзіўляюць адсутнасцю развіцця вакальнай лініі, яе вычварнасцю.

З першых жа тактаў аркестравага ўступу да оперных падзей і да апошніх акордаў музыка і тут вызначаецца наўмыснасцю, адсутнасцю меладызму; шумавыя «эфекты» падмяняюць маляўнічасць спалучэння тэмбраў інструментаў аркестра. Хор жа наогул не мае акрэсленых функцый, не з'яўляецца ні ўдзельнікам сцэ-

данні багаццямі чараўных мелодый, узбагачаць свет іх мараў, іх натхнёнай фантазіі!

Калі адказ на першае «чачу» павінен даць не толькі тэатр, які абраў такі твор для пастаноўкі, але і аўтар твора, дык наступныя «чачу» адрасаваны непасрэдна пастаноўшчыкам спектакля А. Даўгаполаву і В. Макараву і мастаку Г. Сотнікаву.

Трыццаць гадоў ведаюць дзеці казку пра «Чараўніка смарагдавага горада», якую цудоўна расказаў ім А. Волкаў — вучоны-матэматык і пісьменнік. У гэтай казцы іх вабяць не толькі мужнасць дзяўчынікі Элі, яе

аўдыторыю сваёй незвычайнасцю, фантастычнай таямнічасцю. І як добра могуць паказаць усе гэтыя чары сучасныя тэатральная тэхніка, вынаходлівая рэжысура і сцэнаграфія!

Так, могуць, але чачу ж у спектаклі на нашай сцэне гэтага няма! Няма цудаў, няма рапатоўнасці ўзнікнення і знікнення фантастычных герояў оперы, няма акрэсленага пластычнага малюнка іх рухаў, яркай кантрастнасці сцэнічных касцюмаў... Чачу замест рухомай панарамы паабпал дарогі, па якой Элі ідзе шукаць смарагдавага горада, на сцэне ўсталявана статычная аванзаслона ўздоўж рампы!

ла з Жалезным Дрывасекам і тады, калі мудры Оз-гаспадар смарагдавага горада іх ачалавечыць: першаму падараваў розум, другому — сэрца. Нават горад Оза, які здаецца смарагдавым толькі тым, хто надзявае цудоўныя акулеры, і той увесь час не мяняе свой колер, хоць героі спектакля маюць справу з «коптыкай» толькі адзін раз! Дадамо, што велізарная сцэна нашага тэатра выкарыстана ў пастаноўцы оперы так, што яна ўспрымаецца амаль пустой. Тым больш гэта падкрэсліваецца часам умоўнай сцэнаграфіяй і адсутнасцю масавых сцэн, акрамя невялічкіх па

ФРОНТ дзеяння нагляднай агітацыі незвычайна шырокі — ад цэхаў прадпрыемства, чырвоных куткоў, палявых станаў, грамадскіх будынкаў, навучальных і культурна-асветных устаноў, калгасных і саўгасных сядзіб да гарадскіх вуліц і плошчаў, зон масавага адпачынку і г. д. Кожны такі ўчастак, вялікі і малы, патрабуе сваёй спецыфічнай формы, свайго ідэйна-вобразнага вырашэння.

Формы нагляднай агітацыі шматгранныя. Гэта — буйнамаштабы твор манументальнага мастацтва — мазаічнае панно, скульптурная кампазіцыя. Гэта і жывапісная карціна, гравюра і лозунг, мастацкае афармленне сцэны і Дошкі гонару. Гэта і малыя формы — напрыклад, агітацыйная паштоўка, этыкетка на зацалкавым карабку і г. д.

У наш час, ва ўмовах фарміравання матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму, калі ствараюцца грандыёзныя прамысловыя комплексы, растуць новыя гарады, у якіх будуць жыць і працаваць будучыя пакаленні савецкіх людзей, настала неабходнасць адначасова з распрацоўкай генеральнага плана развіцця горада, прамысловага комплексу зацвярджаць і генеральны план іх мастацка-агітацыйнага

часнасцю, з задачамі сацыялістычнага будаўніцтва.

Можна прывесці і прыклад сінтэзу нагляднай агітацыі з манументальна-дэкаратыўным мастацтвам і архітэктурай. У прыватнасці, архітэктар Георгій Сысоў, прауючы сумесна з мастаком-манументалістам Аляксандрам Кішчанкам над праектам забудовы адной з цэнтральных магістралей горада (на ўчастку «Усход-2»), вырашаючы складаную задачу горадабудаўніцтва ва ўсёй яе шматграннасці, шукаючы формы, дзе ў непарным адзінстве маглі б правіць сябе ўсе віды мастацтва: архітэктура, манументальна-дэкаратыўнае мастацтва, дызайн, святло, рэклама, натуральны пейзаж. Яны спрабуюць дамагчыся гарманічнага зліцця гэтых кампанентаў, ствараючы вобраз сталіны Беларусі, горада-героя, горада баявой і працоўнай славы, горада навукі.

Аднак гэта, на жаль, адзінаквыя прыклады садружнасці архітэктараў і мастакоў пры праектаванні гарадскіх ансамбляў. Пра такі сінтэз у практыцы нашага мастацкага афармлення ўсяго горада гаварыць яшчэ рана. Кожная плошча, вуліца, прадпрыемства афармляюцца самастойна, і агітацыйна-масавае

ходзяць для яго партрэтнага адлюстравання. Важна і тое, што знаходзіцца побач, як яно ўвязана па зместу, па кампазіцыі. Наўрад ці можна пагадзіцца, калі контурная лінія светлавага адлюстравання партрэта У. І. Леніна размяшчаецца на сцяне, якая зусім не падыходзіць для гэтага (Мінскі гадзіннікавы завод, інстытут «Белпрампраект»). У выніку цэласнасць партрэтнага адлюстравання ў дзённы час разбураецца цёмнымі праёмамі вокнаў, швамі панеляў сцяны і г. д. Час зразумець, што вяртанне светлавае афармленне — гэта не проста атракцыён. Яно не павінна супрацьстаўляцца дзённаму афармленню, а, наадварот, быць яго лагічным працягам у вяртэнні час.

Выключна важнае значэнне мае і ўзровень выканаўчага майстэрства. Сёння ж мы сустракаемся і з такімі з'явамі, калі вобраз У. І. Леніна, нават на велізарным пано для Цэнтральнай плошчы Мінска, якое, па ідэі, павінна стаць галоўным ідэйна-сэнсавым цэнтрам мастацкага афармлення плошчы, на жаль, не вылучаецца дастатковай мастацкай якасцю. Відань, выкананне такіх адказных работ трэба даручаць выдучым мастакам рэспублікі. Бадай, ёсць сэнс палумаць і аб стварэнні тэматычных кампазіцый у доўгачасовых матэрыялах (якія не вымагаюць вялікіх затрат) на галоўных магістралях і плошчах горада, якія, арганізуючы прасторавы асяроддзе, маглі б на працягу бліжэйшых гадоў несці асноўную нагрукку ў святочным афармленні горада.

Ідэйна-мастацкі ўзровень афарміцельскага мастацтва, нагляднай агітацыі залежыць не толькі ад прафесійнай сталасці мастака, але і ад наяўнасці праектна-вытворчай базы. Сёння ж нават буйнейшы ў рэспубліцы Мінскі мастацка-вытворчы камбінат Мастацкага фонду БССР не мае праектна-вытворчых плошчаў і абсталявання для выканання заказаў на комплекснае мастацкае афармленне буйных аб'ектаў. Неўзабаве ўступіць у строй цэх манументальных работ, але яшчэ няма сталярнага, механічнага, мазаічнага і вітражнага цэхаў, майстэрняў па апрацоўцы металу, шкла і іншых матэрыялаў, аснашчаных сучасным абсталяваннем.

Пры адпаведнай праектна-вытворчай базе Саюз мастакоў БССР змог бы паспяхова вырашаць такія адказныя задачы, як ажыццяўленне шэфства над буйнейшымі новабудулямі 10-й пяцігодкі рэспублікі, над прамысловымі прадпрыемствамі, калгасамі і саўгасамі, узначальваючы мастацка-афарміцельскіх работ на ўсіх важнейшых аб'ектах.

Участак афарміцельскага мастацтва, нагляднай агітацыі велізарны. Тут працуе вялікі калектыў мастакоў. Пры гэтым значная частка з іх, асабліва на прадпрыемствах, мастакі, якія не маюць прафесійнай адукацыі. А заводскі мастак павінен умець літаральна ўсё. Ён выступае як жывапісец і графік, шрыфцік і дызайнер. Ён плануе размяшчэнне нагляднай агітацыі на заводскай і калгасна-аградарскай тэрыторыі, архітэктуры малых форм, займаецца святочным афармленнем фасадаў будынкаў і калон дэманстрантаў, выставачных экспазіцый. Ён жа афармляе інтэр'еры клубаў і чырвоных куткоў цэхаў, зоны адпачынку і піянерскія лагеры, фірменныя знакі і буклеты, рэкламу. Таму з усёй вастрыёй павінна стаяць пытанне аб прафесіяналізацыі заводскага мастака, аб узроўні яго майстэрства, тым больш, што мастаку-афарміцелю практычна няма дзе вучыцца. Кароткачасовыя семінары на 2—3 дні мала эфектыўныя. У сувязі з гэтым у горадзе, па ініцыятыве ГК КПБ, пры гарадскім таварыстве «Веды» і Саюзе журналістаў БССР арганізаваны грамадскі інстытут павышэння кваліфікацыі мастакоў афарміцель. Наспела патрэба пашырыць афарміцельскае аддзяленне Мінскага мастацкага вучылішча імя А. К. Глебава.

Наглядная агітацыя, выступаючы ў сінтэзе з манументальна-дэкаратыўным мастацтвам, з'яўляецца адной з найбольш эфектыўных форм ідэйна-палітычнага і эстэтычнага выхавання насельніцтва, за слугоўвае асабліва клопатаў не толькі з боку Саюза мастакоў БССР, але і грамадскіх арганізацый рэспублікі. Мастацтва нагляднай агітацыі павінна стаць сапраўдным, вялікім мастацтвам. Гэтага вымагае час. Высокаму, партыйнаму «мастацтву пераконна» сучаснасць раскрывае найшырэйшую прастору. І голас мастака-агітатара павінен гучаць на поўную сілу.

Ф. ВАЛАДЗЬКО,
мастацтвазнаўца.

ПАЛЕСКІЯ МАЙСТРЫ

Здаўна палескі край славіўся самабытнай творчасцю народных умельцаў, майстроў прыкладнага мастацтва. У сваіх малюнічых вырабах яны нібы імкнуліся дапоўніць недахоп яркага, світочнага ў быццё палешукоў. З развіццём прамысловасці народныя промыслы сталі згасаць.

Шнекава фабрыка мастацкіх вырабаў з'явілася сапраўдным цэнтрам вывучэння і адраджэння старадаўняга народнага мастацтва. У вёсцы Моталь Іванаўскага раёна, на ўсю краіну вядомай сваімі вышыванымі кашукамі, пабудаваны цэх пераборнага ручнога ткацтва, у якім працуе каля 200 майстроў. Праскоўя Каленікаўна Новік за 10 гадоў работы распрацавала 25 узораў ляміных абрусаў, ручнікоў, сурватак. Выкананыя метадам пераборнага ткацтва, яны вылучаюцца арыгінальнымі арнамантамі. Вырабы Праскоўі Каленікаўны экспанаваліся на выстаўках у Мінску, Вільнюсе, Маскве, ГДР, ЗША, Канадзе. Адзначаны яны граматамі і дыпломамі.

Ішчэ ў юнацтве перанялі ад бабуль і матці сакрэты ручнога пераборнага ткацтва Настася Міхавіч, Аўгустыя Румац, Фаіна Вальнец. Яны таксама прауюць у цэху, творча працягваючы традыцыі народнага мастацтва.

Сувенірыяныя ручнікі, абрусы, пакрывалы вырабляюць ткачыхі і з Опалы Іванаўскага раёна. Іх вырабы, якія вылучаюцца багаццем колераў, настаянна атрымліваюць высокую ацэнку спецыялістаў.

Народныя мастацкія промыслы адноўлены ў многіх сёлах Пінскага, Столінскага, Варанзіцкага раёнаў, даўнд-гарадзкія сталеры і жывапісцы аднавілі вытворчасць іржых і святочных распісных дошак — пано, якія ўпрыгожваюць хатнія інтэр'еры. Выпускі сувенірных бочачак, шкатулак, пудрачніц з бяросты асвоілі боідары з вёскі Рылавічы Пінскага раёна Звыш 20 узораў керамічных вырабаў выпускаюць ганчары вёскі Гародня Столінскага раёна. Розныя гладышы, гаршкі, місачкі, вазы выкананы старадаўнім спосабам.

Вырабы палескіх майстроў настаянна экспануюцца на міжнародных выстаўках у ЗША, Канадзе, ГДР, Югаславіі.

М. КАЗЛОВІЧ.

«МАСТАК ДОРЫЦЬ ЛЮДЗЯМ ПРЫГАЖОСЦЬ...»

Аднойчы адзін з наведвальнікаў выстаўкі, разглядаючы пейзаж, які ўзрушыў яго, усклікнуў: «Мастак дорыць людзям прыгажосць...»

Гэтыя словы ўспомніліся мне, калі прышоў на вернісаж пейзажа ў выставачную залу Віцебска. Тут зналаўся выстаўка з дзельнасцю жывапісных палотнаў, акварэльных арнушаў, графічных малюнкаў, прадстаўленых на суд глядача пяцідзясятцю мастакамі Прыдзвінскага краю.

«Полаччына» — назва невялікай анварэль віцбячаніна Г. Шутава. «Легендарная старадаўняя зямля. На прызднім плане — асветлены промянімі сонца абеліск з чырвонай зорнай. Удалечыні над рэкай Дзвіной — барвовыя шапікі лясоў, палі і пералескі. Усё вельмі лананічна і проста. У гэтай прастаце — цішыня мірнага часу.

Другая яго анварэль — «Асеннія нарукні». Яна пэваносіць нас ва ўтульны куток старажытнага Віцебска. Пейзаж выкананы ў традыцыйнай рэалістычнай манеры. Старажыты жывапісец А. Каржанеўскі прадстаўлены на выстаўцы індустрыяльным пейзажам «Нафтагінтант на Дзвіне».

Гэтай жа тэме прысвяціў сваю анварэль «Дарога на хімамабінат» малады полачкі мастак В. Пецінёха. Яго анварэль цікага вырашана нампазіцыйна. Яна светлая і прарыста.

Вядомы віцебскі анварэліст Ф. Гумен паказаў шэраг работ у новай для сябе тэхніцы. Аптымістычна і ярка гучаць яго анварэлі «Зімовае сонца» і «Старая Рыга». І усё ж мастак больш натуральны ў сваёй манеры пісьма з густымі саванітымі тонамі, што пацвярджае анварэль «Ля возера».

На выстаўцы нямала работ, прысвечаных старому Віцебску. І гэта не выпадкова. Ваіна знішчыла ў ім амаль усё помнікі старажытнага дойддста. Таму мастакі стараюцца ўзнавіць аблічча старога горада.

Цікавыя графічныя аркушы прадставілі на выстаўку А. Ільінаў, А. Дурай, Ул. Пацэвіч, С. Гофштэйн і іншыя.

Аднак, на жаль, экспазіцыя выстаўкі не халае шырокіх тэматычных пейзажаў ройнага краю, дзе можна было б адчуць не толькі апэтызаваную прыгажосць прыроды, але і стваральную працу савецкага чалавека.

А. АЗЕРНЫ.

МАСТАЦТВА ПЕРАКОНВАЦЬ

афармлення, які аб'яднаў бы манументальную прапаганду і наглядную агітацыю. Прыняцце такога плана дало б новыя магчымасці для сінтэзу мастацтваў. Гэтая задача павінна вырашацца намаганнямі Саюза мастакоў і Саюза архітэктараў БССР. Трэба заўважыць, што такая задача яшчэ ў першыя гады Савецкай улады ставілася перад мастацтвам У. І. Леніным у Плана манументальнай прапаганды. Менавіта сінтэзу мастацтваў здольны найбольш поўна ўзбагаціць «духоўны свет» горада, надаць яго рытмам сэнсавае значэнне, напоўніць вуліцы і плошчы глыбокім зместам.

Менавіта такім дакументам павінны быць вызначаны месцы размяшчэння доўгачасовых твораў манументальнага мастацтва (мазаік, роспісаў, скульптурных кампазіцый) на вуліцах і плошчах горада, у парках, зонах масавага адпачынку, з распрацоўкай тэматыкі, якая адпавядала б характару канкрэтных раёнаў, мясцін. Гэта неабходна не толькі для Мінска, але і для абласных цэнтраў і іншых буйных гарадоў рэспублікі, асабліва маладых.

Цэнтралізацыя планавання неабходна ўжо цяпер, сёння. Не заказчык, напрыклад, кіраўнік прадпрыемства, павінен вызначаць характар, сюжэт манументальнага твора, кіруючыся сваім густам, і не мастак, які выступае з ініцыятывай разам з архітэктарам, — як гэта робіцца цяпер. Усё гэта павінна быць прадугледжана адзіным планам мастацка-агітацыйнага афармлення горада. Стварэння ж найбольш значныя творы ў доўгачасовых матэрыялах павінны быць узяты на ўлік і ахоўвацца законам, як помнікі культуры.

Творы манументальнага мастацтва (значныя па зместу) павінны несці асноўную ідэйна-мастацкую нагрукку, з'яўляцца сэнсавымі і кампазіцыйнымі цэнтрамі мастацка арганізаванага асяроддзя. Кароткачасовая наглядная агітацыя павінна быць падначалена галоўнай ідэі манументальнага твора, развівацца і паўняцца ў адпаведнасці з задачай дня.

Прыклады такога вырашэння ў нас ёсць. Ужо стала традыцыяй ўчастак Ленінскага праспекта Мінска ў час святаў ператвараць у алею герояў. Пры гэтым помнік Перамогі заўсёды з'яўляецца галоўнай дамінантай, нясе асноўную ідэйна-мастацкую нагрукку, эмацыянальны пачатак. На плошчы «Юбілейная» велічная мазаіка «Кастрычнік» (мастак А. Кішчанка) таксама з'яўляецца эмацыянальна насычаным ідэйна-мастацкім цэнтрам, і ўсё афармленне плошчы і бліжэйшых вуліц павінна быць падначалена ідэі твора, дапаўняць яго творами агітацыйна-масавага мастацтва, якія лучаць найвялікшую гістарычную падзею з су-

мастацтва «выглядае» ў горадзе даволі страката. Новыя гарады, прамысловыя комплексы, архітэктурныя ансамблі практуюцца, як правіла, без удзелу мастака. Мастак вымушаны працаваць над творами на месцы, прадугледжаным архітэктарам, нярэдка без уліку характару манументальна-дэкаратыўнага мастацтва. Гэта і прыводзіць да адсутнасці гармоніі архітэктурных форм з вобразна-пластычным і колерным вырашэннем. Так, напрыклад, здарылася з выкарыстаннем керамічных кампазіцый у афармленні падземнага пераходу на Паркавай магістралі.

Праблем, звязаных з сінтэзам і далейшым развіццём агітацыйна-масавага мастацтва, шмат, аднак за іх вырашэнне ніхто канкрэтна не адказвае. Відань, ёсць неабходнасць ставіць пытанне аб пасадзе галоўнага мастака горада (як гэта ўведзена ў буйных гарадах іншых рэспублік), які каардынаваў бы гэтыя пытанні, клапаціўся, разам з галоўным архітэктарам, пра мастацкі вобраз горада.

Праектуючы мастацкае афармленне грамадскіх інтэр'ераў, заводскіх чырвоных куткоў, мы часта ўпускаем такія сродкі эмацыянальнага ўплыву на чалавека, як жывапіс, графіка, скульптура, дэкаратыўнае мастацтва ў розных іх відах (карціна, графічная серыя, плакат, скульптурная кампазіцыя і г. д.).

Асаблівае месца ў афарміцельскім мастацтве займае святочнае афармленне горада. Над яго праектаваннем павінен працаваць творчы калектыў, ствараючы агульны план-сцэнарый. Адсутнасць адзінага, загалды распрацаванага праекта-сцэнарыя, уключаючы і афармленне калон дэманстрантаў, прыводзіць да таго, што кожны прадпрыемства, установа афармляюцца на свой густ. У выніку з году ў год паўтараюцца адны і тыя ж, часта прымітыўныя, прыёмы, адвольна размяшчаюцца асобныя элементы афармлення — лозунгі, плакаты, пано, светлавыя эфекты.

Натуральна, што пры такім падыходзе да мастацкага афармлення часта губляецца адзінства ідэйна-палітычнага зместу і мастацка-пластычнага адлюстравання тэмы, ідэі, святочнае афармленне не дасягае сваёй галоўнай мэты — вобразнага пераўтварэння прасторавага асяроддзя. Сёння для нас важна дамагчыся таго, каб святочнае афармленне, узяўшыся над штодзённасцю ў сваёй шматзначнасці, сімвалічнай напоўненасці, узвышанасці, дасягала эмацыянальнага гучання.

І яшчэ. Хацелася б бачыць у мастацка-агітацыйным афармленні асабліва беражлівых адносіны да вобраза У. І. Леніна. Не кожная сцяна, фасад будынка пады-

ІХ НАЗЫВАЮЦЬ аматарамі. Але мне здаецца, што гэта не зусім дакладнае вызначэнне. Падзел на аматараў і прафесіяналаў — рэч даволі ўмоўная. Заўсёды былі мастакі і рамеснікі, талент і бесталеннасць. Адсюль, відаць, і трэба зыходзіць. Праўда, можна гаварыць пра недахоп часу, якога сапраўды застаецца мала пасля асноўнай работы, аб стомленасці, недасканалай тэхніцы, але пра аматарскае мысленне...

У зале пагасла святло. Сваю праграму паказвае аматарская студыя Мінскага завода халадзільнікаў «Сапфір» (кіраўнік У. Талкачоў). Калектыў аднадумцаў, таленавітых, да самазабыцця адданах кіно людзей. Яны — аматары, таму што здымаюць фільмы ў вольны час. Але дзе ён, гэты «вольны час»? Наспех перакусішы, яны прыбягаюць на студыю: трэба паспець падрыхтавацца да чарговых здымкаў, праявіць адзнятае, зманціраваць эпізод для новай стужкі, папрацаваць над сцэнарыем.

За мінулы год кінастудыя «Сапфір» выпусціла тры фільмы: «Дзень якасці» і «Элегія» — дакументальныя, «Мана-лог» — ігравы, у якім аматары самі сыгралі тры галоўныя мужчынскія ролі, самі напісалі сцэнарыі, самі знялі, праявілі, зманціравалі, агучылі. Мультипликацыя, камбінаваныя здымкі, складаныя кінатрукі — усё гэта аказалася ім пад сілу.

Тры фільмы — гэта ўсё суботы і нядзелі, вечары і ночы найцяжэйшай работы, пошукаў, спрэчак. А спрэчкі тут ідуць зацятыя. Так спрачацца могуць толькі аднадумцы.

На гэтай студыі робяць кіно і робяць яго людзі з мастацкім бачаннем, робяць цяжка, як гэта і бывае звычайна, калі робяць сапраўднае.

«Дзень якасці» (аўтар сцэнарыя У. Талкачоў, рэжысёры У. Талкачоў,

А. Дагман, аператар А. Дагман, мастак І. Рожын, гукарэжысёр У. Каляда). Яны ўзяліся за гэты фільм, хаця ўсе іх адгаворвалі: маўляў, вы не самыя разумныя, і да вас спрабавалі зрабіць такі фільм на розных студыях, у тым ліку і на «Беларусьфільме». Яны — узяліся!

Намалявалі быка — гэта вытворчасць. Потым намалявалі маленькага, крыху разгубленага пастуха — гэта АТК. А пасля яны напісалі закадравы тэкст: «Вось як паказаў мастак ўзаемаадносіны па-

Кубе, у Польшчы, Грэцыі, Балгары... Карціна знята строга — усё падпарадкавана адзінай думцы: трэба працаваць добрасумленна, аддаваць гэтай бела, бліскачай машыне душу. І яшчэ адна думка: якасць — паняцце маральнае. Фільм гэты ясны і прости, без параднай мітусні. Ён дзелавы. Тым і цікавы.

Гэты і два іншыя фільмы былі паказаны на трэцім туры Усесаюзнага агляду аматарскіх фільмаў, які праходзіў нядаўна ў Мінску.

ГРУПАВЫ ПАРТРЭТ З КІНАКАМЕРАЙ

між вытворчасцю і аддзелам тэхнічнага кантролю. Аддзел тэхнічнага кантролю нейкі час не меў сілы справіцца з хутка растучай вытворчасцю... Але мы да гэтай гаворкі яшчэ вернемся».

Некалькі разоў вяртаюць нас аўтары фільма ў кабінет дырэктара, дзе ідзе сур'ёзная размова: вырашаецца пытанне, як жыць далей, што трэба зрабіць, каб ніводная дэталі, ніводны халадзільнік не атрымалі рэкламацы.

Мы ходзім па цэхах. У дакладна знойдзеным аўтарамі рытме паказаны работы і інжынеры завода, паказана прыгажосць працы і прыгажосць чалавека ў гэтай працы. Сканцэнтраванасць, спрыт, грацыя.

Яны намалявалі магутнага быка. Яны намалявалі маленькага пастуха. Толькі цяпер ён добра спраўляецца са сваімі абавязкамі. Падымнае бык угору халадзільнікі: чатыры мадэлі і ўсе са Знакам якасці. Яны карыстаюцца попытам на

Парадавала на гэтым аглядзе разнастайнасць творчых почыркаў аўтараў, іх цікавасць да сучаснай тэмы, спроба зразумець і асэнсаваць жыццё, а не проста ўзнавіць яе на экране оптыка-механічным спосабам.

«Яе залатыя мінуты» — пра славачыцкую Магілёўскага вытворчага аб'яднання «Хімвалакно» Галіну Фірэву і «Цяжкія кіламетры Мікіты Ачэновіча» — работы студэнта з Магілёва В. Каралёва, якімі ён заявіў, што яму пад сілу гэты вельмі цяжкі жанр: фільм-партрэт.

Калі В. Каралёў робіць свае фільмы тэмпераментна, спяшаючыся паведаміць пра свайго героя як мага больш, гаворыць пра яго ўзахлёб, то рэжысёр фільма «Інтэр'ю» У. Захараў (народная кінастудыя ДК Мінскага аўтамабільнага завода «Мазфільм»), вырашыўшы расказаць з экрана пра рух настаўніцтва, робіць свой фільм няспешна, з роздумам, запрашаючы нас, глядачоў, паразважаць, у чым сутнасць гэтага руху. Мы знаёмімся з чатырма настаўнікамі, якія даюць чатыры адказы на адно пытанне: што ім здаецца галоўным у выхаванні вучня?

Працягваючы пачатую размову аб сучаснай тэме на малым экране, пра фільм-партрэты, варты, напэўна, задумацца, чаму не атрымалася карціна аматарскай студыі Аршанскага Палаца культуры чыгуначнікаў (кіраўнік — А. Шапчыц) «Дэлегат XXV з'езда». Мне здаецца, што, узяўшыся за значную тэму, выбраўшы героя, аўтары карціны не наклапаціліся пра тое, каб раскрыць яго характар, выявіць непаўторныя рысы, выклікаць цікавасць да яго. Выпадковае адлюстраванне, дэкларацыйны дыктарскі тэкст. У выніку і ў канцы фільма мы ведаем пра героя толькі тое, што ведалі спачатку. А 8 мінут экраннага часу прапалі марна.

Міжвольна задумваецца, калі глядзіш фільм, у якім за 8 мінут паспя-

ваеш шмат перажыць і адчуць, хаця ў ім не гучыць ніводнага слова.

«Бабіна лета» (аўтар сцэнарыя, рэжысёр і аператар А. Фяцісаў, музычнае афармленне Н. Церабуна). Жанр фільма — бадай, філасофская прытча. Гэта роздум аб прыгажосці жыцця, аб сучаснасці і бязмежнасці яе. Герая — пажылая жанчына. І хаця бачым мы яе на экране зусім мала — вось яна пляце цыбулю, расцірае спелы колас жыта, праводзіць рукой па плячотных плястках рамонкі, вяжа, седзячы ля агню, — перад намі паўстае біяграфія пакалення. Гэта такія, як яна, будавалі Камсамольск і Магнітку, піліцэравалі ў час вайны самалёты, а пасля вадзілі трактары. Гэта на такіх, як яна, свет трымаецца!

Жыццё пражыта... Але якое цудоўнае жыццё!

Другая герая карціны — прырода. Спелыя яблыкі, сланечнік, горкая рабіна... Прырода вечная. Чалавек — часцінка прыроды. І ён — бесмерны.

Вось з якім мудрым фільмам мы пазнаёміліся на аглядзе...

А дома, у Маладзечне, у Аляксея Фяцісава застаўся матэрыял будучай карціны пра БАМ, дзе ён не так даўно пабываў. Ён з захапленнем расказвае аб маючай адбыцца рабоце. Сустрэча з ёй — наперадзе.

Я зноў і зноў вяртаюся да думкі аб тым, што талент не можа быць аматарскім або прафесіянальным. Талент — гэта талент. І меркаваць пра любы твор мастацтва можна толькі па самаму высокаму рахунку.

Некаторыя аўтары прагледжаных стужак ускладаюць вельмі вялікія надзеі на дыктарскі тэкст. Вядома, ніхто не стане спрачацца, што цікавы, дакладны, насычаны інфармацыйны тэкст можа ўпрыгожыць фільм, надаць яму важкасць. Ну, а вось гэты — пра што гаворыць? «Сустрэча ўзбаганіць сэрцы...», «Цёпла і радасна сустракалі гэсцей...», «У школе на працягу шэрагу гадоў створана добрая вучэбная база...», «Настаўнікі выходзяць у сваіх выхаванцаў патрэбу ў развіцці...» і г. д. Гэта цытаты толькі з аднаго фільма «Дружба маінец» (самалейная кінастудыя Гродзенскага гарадскога Дома настаўніка). Тым больш крыўдна, што фільм рабілі настаўнікі, а сярод іх, вядома ж, няма дз людзей, якія добра ведаюць цану слова.

Тое ж даводзіцца сказаць пра другі фільм гэтай студыі — «Наш Гайдар». Вядома, рабіць такія фільмы складана. Мала мець знаёмыя партрэты, мала ведаць біяграфію і добрасумленна прычытаць усё, што напісаў Аркадзь Гайдар. Трэба яшчэ адчуць і ўбачыць нешта такое, чаго не ўбачыў ніхто, акрамя аўтара фільма. Фільм пра Гайдара павінен быць варты Гайдара.

З сарака двух прадстаўленых на

Удзельнікі аматарскай кінастудыі Мінскага аўтамабільнага завода — вучань сярэдняй школы № 85 Валерыі Смірноў, інжынер Васіль Сачко і кіраўнік інжынер Уладзімір Захараў на здымках чарговага фільма.

Фота Ул. КРУКА.

НАЛЕВА ад шашы, там, дзе пачынаецца Быхаўскі раён, ёсць вёска Залатва, а ў вёсцы — сельская бібліятэка.

Пераступіла парог бібліятэкі і знаёмлюся з прысутнымі. Еўдакія Бабцова — загадчыца сельскай бібліятэкі, Марыя Клепчукова — прыбіральшчыца канторы мясцовага саўгаса імя Смалачкова. Пра Еўдакію Бабцову чуў шмат добрага ў Магілёве і Быхаве, і вось яна сама. Сярэдніх гадоў жанчына. Чарнабровая, ветлівая...

Памяшканне бібліятэкі з яе адзіным пакоем, можна сказаць, і цеснаватае, і беднаватае. Пры першым знаёмстве, мажліва, зманлівае ўражанне: а дзе тое перадавое, хвалёнае? Цесна пастаўлены стэлажы з кнігамі, усё ўпрытык, няма дзе прысесці, павярнуцца. Іншая справа ў якім-небудзь шыкоўным палацы: усё ззяе, — і мэбля, і стэлажы бліскучыя, паліраваныя. І кнігі ўсё новыя, нібы толькі з друкарні. Вось тут і ловіць сябе на думцы: а ці ж гэта добра, калі ў бібліятэцы вокладкі тамоў першатворнай чысціні, а старонкі такія беленькія, аж вее ад іх халадком? Не, няма ў Залатвянскай сельскай бібліятэцы кніжак-чысцёх, кніжак-нядократак. Глядзіш на стэлажы, на кніжкі тоўстыя і тонкія і пранікаешся вялікай павагай да іх: гэта кнігі-працаўнікі, кнігі-рабацігі. Шурпатыя яны, пад колер шурпатах далоняў, у якія трапляюць. Зведалі яны і летнюю спякоту, і лагодны подых вятроў, і зімовую сцюжу, падарожнічаючы з хаты ў хату, з поля ў кароўнік, з кароўніка на машынны двор...

У маім уяўленні рассяваюцца сцены бібліятэкі, і ўжо не відаць гэтых вузень-

КАБ НАТАЛІЦЬ СМАГУ

кіх сцен, бо становяцца яны чатырма старонамі свету там, дзе на даляглядзе сыходзіцца зямля з небам, падпіраючы яго то цёмным лесам, то слупамі высаквольнай лініі, то мураванымі будынкамі паселішчаў ці жывёлагадоўчага комплексу. І на гэтай неабсяжнай плошчы — вёскі Галькаўка, Дача, Лубянка, Залагоўе і сама Залатва, якія абслугоўвае сельская бібліятэка. Дорогі і сцяжынікі. Поле і луг. Сады і крыніцы. Магілы і помнікі. І людзі, якім належыць гэтая зямля і якія на ёй працуюць.

З людзьмі і сярод людзей Еўдакія Трафімаўна Бабцова. Дзе людзі, там і яе рабочае «бібліятэчнае» месца. У яе паходнай сумцы — кнігі і газеты, аркушы з загаловамі «Баявы лісток» і «Трывога». Гэтыя тэрміновыя выпускі часцяком рыхтуе ў полі альбо на ферме, адразу ж «па гарачых слядах». Усюды бывае, усюды паспявае. Летам — на веласіпедзе, зімой — на лыжах. Усмешлівая, вытрыманая, падцягнутая, з ордэнам, яна нагадвае чымсьці палітрука Вялікай Айчыннай.

І міжволі мне прыгадваецца эпізод з часоў вайны. Пасля трохсутачнага, амаль няспыннага маршу салдаты так здарожыліся, што ўпалі на прывале, як снапы: «Далей ісці не можам». «Пойдзецце! — запэўніў палітрука. — З песняй пойдзецце!» Палітрука заспяваў вядомай песню, ды з такім гарэзлівым, нячутным дагэтуль

прыпевам, што спеў гэты прынялі, падхапілі, і ён іх, здарожаных, падхапіў і павёў, павёў... Хто ён быў, гэты палітрука? Перш за ўсё камуніст. У ім спалучаліся якасці прапагандыста, агітатара і сардэчнага старэйшага таварыша. Яму верылі, бачылі і адчувалі ўзаемны давер, асабісты прыклад ва ўсім.

Тыповыя рысы камуніста нашага часу ёсць у Еўдакіі Бабцовай. Зразумела, ёй не давялося весці людзей у бой (у час вайны была дзяўчынкай), а падымала і вяла на пераадоленне цяжкасцей у сваім саўгасе неаднойчы, асабліва ў той час, калі была сакратаром партыйнай арганізацыі.

«Паважаю і люблю нашых людзей. Ім можна верыць», — заўважыла ў размоўе Еўдакія Трафімаўна. Так некай проста, нібы між іншым, не робячы акцэнта, мудра вызначыла ці не самае галоўнае ў вартасці чалавека. А яе любоў і павага да гэтых людзей адчуваецца ва ўсім, што яна робіць.

Дзе вы бачылі выстаўленыя партрэты чытачоў? Няўжо гэта такая значная заслуга — прачытаць шмат кніг у краіне суцэльнай пісьменнасці? У Залатвянскай сельскай бібліятэцы ёсць галерэя партрэтаў. Партрэты пісьменнікаў і партрэты чытачоў. Партрэты тых, хто піша кнігі, і партрэты тых, хто іх чытае. Спынімся ж, паўглядаючы ў твары ў тым імгненні, у якім «схапіў» іх фотааб'екты, пацікавім-

ся, хто яны? А зрабіць гэта зусім не цяжка: пад здымкам — подпіс і прафесія, на адваротным баку — абанемент чытача. Васіль Прохарцаў, Пятро Рачкоў, Міхась Кірзеў — механізатары. Алена Кухарава, Вольга Сарокіна — даяркі. Рыгор Кубок — пастух... Яны не толькі чытаюць кнігі Міхаіла Шолохава і Івана Мележа, Уладзіміра Маякоўскага і Пімена Панчанкі, Васіля Быкава і Івана Чыгрынава. Усе яны перадавікі ў працы, на іх раўняюцца, з іх бяруць прыклад. Пра кожнага з іх можна было б шмат расказаць. Еўдакія Трафімаўна расказвае:

— Людзям падабаецца, калі іх хваляць, узводзяць на п'едэстал пашаны. Хтосьці сказаў, што нават геніі маюць патрэбу ў пахвалі і заахвочванні, і трэба заўважаць усіх, хто гэтага заслугоўвае. Інакш можна пакрыўдзіць добрага чалавека, сапсаваць яму настрой, выклікаць нездаровую рэзнасць. Вяскою вызначыўся на сябе трактарыст Пятро Клявус. Я выпусціла «Баявы лісток» і адзін экзэмпляр прымацавала на кабінэце яго трактара. Не паспела адысціся, як пачула: «Цяпер няхай Бабцова з Клявусам і сеюць, няхай самі мяшкі цягаюць!» Пакрыўдзіліся сельшчыні Аляксей Краўцоў і Ілья Селюкоў. Я папрасіла ў іх прабачэння і выправіла дапушчаную памылку: выпусціла новы «Баявы лісток» і прысвятліла яго ўсім тром. Гэта было мне добрым урокам.

Марыя Клепчукова, прозвішча якой упаміналася ў пачатку нарыса, — адна са шматлікіх чытачоў сельскай бібліятэкі (усяго іх 709). Пятнаццаць гадоў працавала даяркай. А цяпер прыбіральшчыца: урачы параілі «лёгкаю» работу. І гэ-

агляд фільмаў дзесяць адзначаны вышэйшымі ўзнагародамі — дыпламамі лаўрэатаў фестывалю. Сярод іх стужкі «Сябра мой, песня» (студыя Палаца культуры вытворчага аб'яднання «Беларускалі» з Салігорска, кіраўнік З. Крывулец), «Сустрача ў полі» (народная студыя Палаца культуры Мінскага трактарнага завода, кіраўнік Н. Нядбайла), «Бераг левы, бераг правы» (кінастудыя Палаца культуры нафтавікоў з Наваполацка, рэжысёр У. Дудзін), вострая публіцыстычная стужка «Светлагорскі суд» (кінастудыя Палаца культуры Светлагорскага завода штучнага валокна, рэжысёр У. Харкавенка), «Вынаходнікі» і «Нашы мамы» (кінастудыя Палаца піянераў і школьнікаў з Гомеля, рэжысёры А. Мінохін, В. Шаўноў), «Хлеб» (кінастудыя вытворчага аб'яднання па птушкагадоўлі «Дубаўлянка» з Мінскага раёна, рэжысёр М. Бярко) і іншыя карціны.

У праграме паказу былі фільмы і пра мінулую вайну, пра барацьбу з фашызмам. Лепшыя з іх — «Пошук» і «Плошча Перамогі» — будуць прадстаўляць нашу рэспубліку ў Маскве. Вылікала апландысменты карціна «9 мая 1975 года». Рэжысёр гэтай стужкі У. Дудзін — кінааатар з Наваполацка — нядаўна стаў слухачом Вышэйшых рэжысёрскіх курсаў.

З хваляваннем глядзелася карціна «Расстраляная песня» (аўтар сцэнарыя, рэжысёр і апэратар У. Радзіловіч, музычнае афармленне Н. Макушынай). З першых жа кадраў мы пераносімся ў страшныя дні, калі ваенная хунта ў Чылі, зрабіўшы пераварот, захапіла ўладу. Падзеі гэтыя зусім свежыя ў нашай памяці. У тыя страшныя дні загінуў выдатны пясняр і паэт Віктар Хара.

За кадрам Віктар Хара спявае «Малітва аратага». А на экране ў гэты час — рукі. Яны звязваюць дротам дзве драўляныя палачкі, потым разварочваюць іх у розныя бакі, утвараюцца мудрагелістая фігура — аснова будучай скульптуры.

Рукі каметава гліну, надаюць ёй форму і паступова вырысоўваюцца рысы знаёмай постаці — мужнай і захапляючай.

Фільм прысвечаны стварэнню скульптурнага партрэта вядомага чылійскага спевака маладым гродзенскім скульптарам, лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Уладзімірам Церабуном. Перад намі паўстае не толькі вобраз барацьбіта і патрыёта Віктара Хара, якім яго адчуў скульптар, але і сам скульптар, яго духоўны свет, яго ахопленасць і шчырасць. А такое ўдаецца ў кіно не часта.

Сорак дзве стужкі былі прадстаўлены на трэцім туры Усесаюзнага агляду аматарскіх фільмаў. І амаль кожная варта ўвагі: кінааатары рэспублікі здаюць у асноўным цікава, таленавіта.

I. ПИСЬМЕННАЯ.

тая хваравітая жанчына ўсё жніво была на камбайне: памочнікам у свайго мужа-камбайнера.

Еўдакія Трафімаўна ўдакладняе: дзве «зорачкі» запалілі Клепчуковы на камбайне, да трэцяй дабіраліся («зорачка» — 100 тон намалочанага збожжя)... Успомніўся і праясніўся сэнс раней сказаных загадкавай сельскай бібліятэкі слоў: «Люблю нашых людзей. Ім можна верыць». У гэтым выпадку: калі трэба, людзі ні на што не звяжваюць, нават на хваробу. Каб толькі ўпору ўзараць і засеяць поле, сабраць ураджай.

Бібліятэку наведваюць не толькі чытачы, але і метадысты-праваральшычкі, знаўцы сваёй справы. Узнікла некая размова пра адну вядомую на Магілёўшчыне бібліятэку. І пачуў я такое: «Усё там добра, воль толькі каталог не зроблены, а гэта ж мінус у рабоце, ды і вялікі». У Залатвянскай сельскай бібліятэцы ёсць і каталог, і ўсё, што можа задаволіць самага строгага правяральшычка. Праводзіцца калектыўнае абмеркаванне папулярных твораў. Вусныя часопісы. Вечары адпачынку і ўшанавання перадавікоў. Літаратурны вечар, прысвечаны дню Перамогі, напрыклад, адбыўся каля помніка загінуўшым аднавяскоўцам. У ім прынялі ўдзел былыя фронтавікі і ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці.

Бібліятэка ў вёсцы Залатва створана ў 1960 годзе. Тады яе і ўзначаліла Еўдакія Бабцова. Сама яна з вёскі Залагоўе, дзе яе дом, сям'я, старыя бацькі. Амаль увесь вольны час, уменне і сілы аддае любімай справе.

Аляксей ПЫСІН.

У МІНСКУ адбыліся канцэрты Усесаюзнага агляду конкурсу прафесіянальных філарманічных калектываў, прысвечанага 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. У ім удзельнічалі Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР (дырыжор — дыпламант Усесаюзнага конкурсу А. Энгельбрэхт), Мінскі камерны аркестр (мастацкі кіраўнік — Ю. Цырук), Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР (галюны дырыжор — У. Раговіч), Дзяржаўны народны аркестр імя І. Жыновіча (галюны дырыжор — М. Казінец), Дзяржаўны народны хор БССР (мастацкі кіраўнік — М. Дрынеўскі), фальклорна-харэаграфічны ан-

глядзе цікава прагучаў разгорнуты хор Д. Смольскага «Партыя слава», узрадавала канцэртная п'еса для аркестра «Асціната» А. Мдзівані. Упершыню ў Мінску прагучала «Вясенняя кантата» Г. Свірыдава. У другім аддзяленні аркестр выканаў сімфонію № 13 Д. Шостакавіча. На маю думку, такая праграма і ўзровень яе выканання пацвердзілі вялікія творчыя магчымасці аркестра.

**А. МДЗІВАНІ,
кампазітар:**

Дзяржаўная акадэмічная капэла БССР — паўнамоцны прадстаўнік беларускага мастацтва за межамі нашай рэспублікі. Для яе ахвотна пішуць нашы кампазітары, і ў творчым партфелі калек-

Мне бліжэй, вядома, песня, таму я не буду гаварыць аб танцавальных нумарах праграмы, яркіх і каларытных, якія заслугуюць асобнай размовы. Песенная частка праграмы паказала, што сёння аснову рэпертуару калектыву складаюць беларускія народныя песні. Гэта добра. Апрацоўні — песень выкананы, у асноўным, цікава, у добрых традыцыях, з мастацкім густам. Шкада, што ў рэпертуары было мала новых твораў прафесіянальных беларускіх кампазітараў. Па-ранейшаму плённа піша для народнага хору І. Кузняцоў, а іось мы, яго калега, знізілі актыўнасць у папулярным рэпертуару народнага хору.

У год 60-годдзя Вялікага Кастрычніка трэба звярнуць асабліва ўвагу на стварэнне новых песень для гэтага калектыву, песень аб працы, аб Радзіме, аб дружбе народаў. Тут павінны сваё слова сказаць як прафесіяналы, так і самадзейныя кампазітары. Многае залежыць і ад самога калектыву.

**С. ШТЭЙН,
народны артыст БССР:**

Я не спецыяліст у харэаграфіі. На канцэртне фальклорна-харэаграфічнае ансамблі «Харошкі» прысутнічаў як глядач, някэй сабе і больш музычна кампетэнтны. Было такое адчуванне, што на канцэрте адбыўся дзівосны і радасны для любога мастацтва суд, калі, як здаецца, знікае лінія рампы. Сцэна і зала былі ўцігнуты ў віхуру народнага танца. «Харошкі» да такой ступені расказаныя, тэмпераментныя, артыстычныя, што стваралася ілюзія параджэння танца на пачах у гледача. Артысты на «працавалі», а танцавалі ад сэрца.

Харэаграфікі таленавіта па рэжысуры. Гэта не проста танцы, выдатна пастаўленыя і па-майстэрску выкананыя. Кожны з нумараў быў невялікай сюжэтнай навадзі, дзе іскрыліся цывільнае выхаванне, выдумка, ашаламляльная вобразнасць сапраўднага тэатра. Гэта і нарадзіла адчуванне арганічнага аптымізму, ішчэлюбства, радасці існавання на зямлі. Мушу адзначыць безумоўна значна-нальную самабытнасць мастацтва «Харошкі» — тут не было штучнага ўпрыгожвання, наўмыснай ускладнёнасці, саладзкінасці, якая іншы раз выдаецца за лірыку. Самабытнасць «Харошкі» — не толькі ў харэаграфіі, хоць гэта галоўнае, але і ў складзе аркестра, кожны інструмент якога цікавы і сам па сабе, і дэволі дысцыпліна ўключаны ў дзеянне.

Цудоўна гучалі ў канцэрте квартэт «Купаліна» і наогул жаночыя галасы.

**С. КАРТЭС,
кампазітар:**

За Мінскім камерным аркестрам даўно замацавалася слава калектыву па-сапраўднаму творчага. Аркестр і яго мастацкі кіраўнік Ю. Цырук паўняюць рэпертуар, не баюцца малавядомых імёнаў, уваскрэшваюць даўно забыты музычныя старонкі. Іншы раз у праграмах гучаць творы, якія наогул ніколі не выконваліся ў нашай краіне. Настойліва і ўважліва працуе аркестр з беларускімі аўтарамі. У праграмах выступленняў калектыву заўсёды ёсць нацыянальная музыка. Значна адну з выдатных якасцей аркестра — канцэртныя нумары старанна адпрацаваны і гучаць на высокім мастацкім узроўні. У справаздачным канцэрте мы зноў адчулі ўменне музыкантаў у розных па характары і вобразах творах знаходзіць і перадаваць тонкія нюансы і адценні пачуццяў, адчулі майстэрства інтэрпрэтацый іласікі (сімфонія № 29 Моцарта) і сучаснай замечнай музыкі (Канцэрт для аргана, струнных і літаўраў Ф. Пуленіа), твораў саваецкай, у тым ліку беларускай музыкі (Канцэрт для класіфікацыі з аркестрам А. Янчанкі. Канцэрт для аркестра В. Войціка).

Камерны аркестр — калектыв высокай вынамаўчай культуры...

**ПРАДЫКТАВАНЫЯ
ЖЫЦЦЁМ ПАЧУЦЦІ**

самбля «Харошкі» (мастацкі кіраўнік — В. Дудчанка), Дзяржаўны ансамбль тайца БССР (мастацкі кіраўнік — заслужаны дзеяч мастацтваў МАССР М. Мурашка). Калектывы выступілі з творчымі справаздачамі, паказаўшы свае здабыткі апошніх гадоў, якіявы, разнастайныя праграмы.

Карэспандэнт штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» напярасі падзяліцца ўражаннямі аб аглядзе конкурсу дзесяці мастацтва рэспублікі.

**У. АЛОУІКАЎ,
народны артыст БССР:**

Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР знаходзіцца ў

тыгу заўсёды ёсць разнастайныя творы малых і буйных форм. Свае адносны да калектыву я выказаў і сваім «Снапчонам», напісаным для капэлы. Чычэ тады, калі капэла рыхтавала гэты чысл для паказу на з'ездзе кампазітараў Беларусі, і пераканаўся ва ўменні артыстаў творча падыходзіць да работы, па-сапраўднаму працаваць.

Праўда, быў такі перыяд, калі мы прад'яўлялі прэтэнзіі да калектыву — да метадаў работы, да рэпертуару; здаралася, вынісіліся на канцэртную эстраду і прафесіянальна слаба падрыхтаваныя праграмы. Сёння капэла радуе патрабавальнасцю да выканання кожнага нумару, паўнаўважэннем рэпертуару творами І. Лучанка, Ю. Семянкі, Д. Захлебіна... Праграма агляду конкурсу была складзена прадумана, творы нацыянальнай музыкі выконваліся на высокім мастацкім узроўні. Упрыгожылі канцэрты старошкі харавой му-

Вакальнае трыо «Вяснянка» Дзяржаўнага народнага хору БССР у складзе Валіяны Пархоменка, Ніны Кавалёвай і Надзеі Падземінай.

Фота У. КРУКА.

добрай форме. Яму пад сілу сур'езныя мастацкія задачы. Яскравае ўражанне засталася ад канцэрта, калі за дырыжорскім пультам стаў швейцарскі дырыжор Мішэль Раша. Беларускія музыканты з удзівам сыгралі творы Моцарта, Маснероці, Глазунова. Мішэль Раша выказаў у адрас калектыву цэпллыя словы пахвалы...

Аркестр усё больш актыўнай прапагандзе сучасную беларускую музыку. Асабліва выразна і мяляўніча прагучалі творы нашых аўтараў на канцэртах у час з'езда кампазітараў рэспублікі, аб'яднанага пленума саюзаў кампазітараў Беларусі і Літвы ў Вільнюсе, пленума Саюза кампазітараў БССР у Брэсце. Я не выпадкова прыгадваю гэтыя выступленні — яны пакінулі адметны след у канцэртнай дзейнасці калектыву і ў памяці слухачоў, лічэ раз паказалі, што музыканты аркестра ўмеюць па-сапраўднаму працаваць і дасягаць дасканаласці ў інтэрпрэтацыі аўтарскай задумкі. У канцэрте-аг-

зынд кампазітараў братніх рэспублік — рускіх, украінскіх, малдаўскіх, грузінскіх, армянскіх... Дыялягічныя капаляы пашыраюцца. Дзякуй ёй за гэта!

**І. ЛУЧАНОК,
заслужаны дзеяч
мастацтваў БССР:**

У Дзяржаўнага народнага хору БССР, створанага народным артыстам ССРСР Геннадзем Іванавічам Цітовічам, плённыя традыцыі ў асваенні музычнага фальклору, у стварэнні арыгінальнага рэпертуару, у творчай сядрукнасці з беларускімі кампазітарамі. Многа выдатных песень напісана слаціцальна для гэтага калектыву І. Кузняцовым, У. Алоуікавым, Ю. Семянкіам, самадзейнымі кампазітарамі. Цяперашні мастацкі кіраўнік хору М. Дрынеўскі імнінецца развіваць гэтыя традыцыі. І гэта вельмі абкадзейвае.

Пасля цяжкой, працяглай хваробы памёр паэт і перакладчык, член КПСС Дзмітрый Міхайлавіч Кавалёў.

Д. М. Кавалёў нарадзіўся 17 чэрвеня 1915 года ў горадзе Ветка на Гомельшчыне, у сям'і кавалёў. У 1939 годзе скончыў рабфак, пасля чаго працаваў выкладчыкам мовы і літаратуры ў вёсцы Раманавічы Гомельскага раёна. У час Вялікай Айчыннай вайны служыў стралком у марской пяхоте, затым працаваў адказным сакратаром у рэдакцыі ваеннай газеты маракоў-падводнікаў. Пасля вайны жыў у Мінску, супрацоўнічаў у рэспубліканскім друку. У 1957 годзе скончыў Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Літаратурным інстытуце імя М. Горькага. Апошнія гады жыў і працаваў у Маскве.

Як паэт Д. Кавалёў дэбютаваў у 1938 годзе. Першая кніга вершаў «Далёкія берга» выйшла ў Дзяржаўным выдавецтве БССР — у 1947 годзе. Аўтар раду пэтычных зборнікаў, выдзеных у Мінску і Маскве. Жыццёсцявяджальнай, усхвалявай лірыцы паэта ўласцівы высокі пафас грамадзянскасці, тонкае адчуванне чалавечай псіхалогіі, роднай прыроды.

Дзякуючы перакладчыцкай дзейнасці Д. Кавалёва, здабыткам рускага чытача сталі шматлікія творы беларускай прозы і паэзіі, у прыватнасці такія, як раман І. Мележа «Подош навальніцы», кніга А. Адамовіча, Я. Брыля і Ул. Калеснікі «Я — з вогненнай вёскі», вершы А. Куляшова, М. Танка, П. Панчанкі, К. Кірэенкі, А. Грачанакава, А. Лойкі і інш.

З'яўляючыся пязменным членам савета па беларускай літаратуры пры СП СССР, Д. Кавалёў прымаў самы актыўны ўдзел у яго рабоце, ва ўсіх яго мерапрыемствах, звязаных з перакладам, выданнем і прапагандай нашай літаратуры.

Д. М. Кавалёў быў узнагароджаны Ганаровай Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Светлая памяць аб ім, выдатным паэце, чалавеку, камунісце назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто яго ведаў.

**Прэзідум праўлення.
СП БССР.**

АРХЕАЛАГІЧНЫЯ РАСКОПКІ

Іншы раз нават нічэмная ананімка выклікае ланцуговую рэакцыю.

Выказванні сярэднявековага алхіміка.

Сем разоў адмерай, а адрэзаць дай іншаму: менш адказнасці.

З інструкцыі, знойдзенай у пячоры Пракруста.

Не ножнаму дадзена перайсці Рубіконі

З мемуарных запісаў Юлія Цэзара.

Пункт гледжання залежыць яшчэ і ад таго, які ты выбраў назіральны пункт.

З рукапісу, адкапанага пад бочкай Дыягена.

Каб рухацца наперад, не шнодзіць іншы раз агляннца і назад. Прыпісваецца Імператару Рымскай Імперыі Максімільяну I.

Аднапаў і падрыхтаваў да друку У. ПРАВАСУД.

Язэп ТАУШЧЭЗНЫ

СЯРОД ДЗЯЦЕЙ СВАІХ

Паводле Міколы РАКІТНАГА

Толькі тады ўцяміла Сёмкава Проска, што стукнула ёй сто семнаццаць, калі з аднаго разу не здолела ўзніць на прыпечы трохвядзерны чыгун з пойлам. Раўмя раўла ў пуні карова, а Проска ўсё шкдавала, што цяпер прыйдзеца перайсці жыць да каго з дзяцей, прыгавала свайго без пары сканзшага мужа. Сёмка, чалавек Просчын, выдаўся кволы і памёр яшчэ в'юнашам, не дацёшы трох месяцаў да ста гадоў. Што і назаць, слабы ён быў жылец на гэтым свеце, нават у лепшыя гады не мог адолець і паўлітэркі без салёнага агурочка, у той час як Просчыны браты Саўна і Халімон з асалодай цягнулі з літровага глечыка кожны самаробную адмысловую, бы тую смятану, шкадуючы згубіць хаця б кроплю.

Па слабасці здароўя хапіла Сёмкі адно на трынаццаць дзяцей, хаця Проска, мабыць, адолела б яшчэ адзін такі чортаў тузін. Проска не помніла цяпер, ці то Сарафім нарадзіўся на Спаса ў той год, італі кульгавы Ауданім будоваў сабе новую хату, ці то гэта быў Антось, які раўно збег з вёскі і нацупіў сабе новае імя — Антуаз. Старшанька, пляшчотная Га-нуса, якая выйшла замуж за

нейкага чына і ножны год прыладжала на яблыні, не змяніла імя, а меншая, Еўна, прыладжаючы, прымушала называць сябе Еўрыпідай.

А можа, пераехаць да сярэдненькай, анджынеркі Тоні Гэ, а чым благі сынч, цыбаты Нічыпар? Дарма, што пінжкі вісяць на ім, што на пудзіле, — ветлы і пачывы: «Мама, я прашу Вас аздаваць гэнага кушання...» Тпру-у-у, старая, асідзіла сябе Проска, а нявестна, ліха на яе, раўганогая Наста? Не-е, пранцы на яе, да Нічыпара яна не паедзе! А паедзе да Юрася, а можа, і да Хведара. Толькі, чанай, гэта Хведар жыў у Чарнагорску, а ў Беларуска Юрась, ці наадварот? Ці мо падацца да Ляксея ў яго вёску за Барысавам? Дык жа пакрыўдзіцца Сарафім. Да Змітрапа перабрацца? А як жа Тоня? А Мінолка, братаў пляменнічак, чым ён горшы! А палкоўнік Пятроў! Трасцы ведае яго расфурфурал мадама, што нарадзіўся ён на полі ў год вялікага кірмашу, калі жыта жалі. А потым была Марыля, хлапечка гора, Чанай... потым? Ці не да Петрака? Ах дзеткі, дзеткі, ліха на вас і трасца вам у бок, Разьрысь з вамі, хто чалі нарадзіўся і да каго ехаць. Пачну нанова!..

Паўло ГЛАЗАВЫ

КОРАТКА ПРА ГУМАР

Вось кажучь часам, што гадзінік — Рэч вельмі прастая. Дарма! Сапсуў адзіны чаласочак — І ўжо гадзінічка няма.

Такую ж мае ўласніраець Сапраўдны гумар, дружа мой, І ў ім трымаецца ўсё чыста На валасіначы адной.

Не там паставіш адно слова, Не так абдыдзешся ты з ім — І засмяюцца над табою, А не над гумарам тваім.

Пераклаў з украінскай М. МІРАНОВІЧ.

Савось АВОСЬ

ЧЫТАЦКАЕ ПЫТАННЕ

Уладзіміру Караткевічу

«Каласы пад сярпом тваім», Пад тваім жа цапом зярняты. Дзе ж працяг абыцаны? Чым, Творца, рукі твае заняты?

Васіль ГАПАНОВІЧ

ТАЛЕНАВІТЫ НЕВУК

Нядаўна ў невука спытаў: — Ну як жывеш? Як з працаю? — Цудоўна! — невука адказаў. — Адрохаў дысертацыю!

Салавей РАЗВОЙНІК

КАРАЦЕЛЬКА

ДЗЕЙНІЧАЮЦЬ:

УДОВІН СЫН.
ДВАНАЦАЦІГАЛОВЫ ЗМЕЙ.

Дванаццацігалавы Змей заўважыў Удовіна Сына і спыніўся на перакрываванні вуліц, чакае. Падыходзіць Удовін Сын. Змей робіць крок-другі насустрач, выгляд у яго пакрыўджаны.

ЗМЕЙ. Я ханеў пабачыць цябе, Удовін.

УДОВІН СЫН. Вось і ўбачыў. Што ты хацеў?

ЗМЕЙ. Мушу табе заявіць, што я вельмі пакрыўджаны на вашу рэдакцыю.

УДОВІН СЫН. Чаго ж крыўдаваць?

ЗМЕЙ. У вас нездаровыя адносіны да аўтараў. Вы заціскаеце іх, грэбуеце лепшымі творамі, прымушаеце шліфаваць рэдакцыйны парог. Усё гэта, так сказаць, не можа не абурць.

УДОВІН СЫН. Гавары канкрэтна, Гарынавіч, давай прыклады.

ЗМЕЙ (робіць выгляд абвінаваўцы). Прыклады? Колькі хочаш. Вось табе прыклад. У вашай рэдакцыі здавён-даўно ляжыць мой матэрыял, а ходу яму чамусьці няма.

УДОВІН СЫН. Які матэрыял?

ЗМЕЙ (хітра прыжмурчы вочы). Быццам не ведаеш! Карацелька мая недзе там у вашых рэдакцыйных «портфелях» завалалася, а можа, нават і згубілася ўжо. Пэўна, няма ў вас належнага парадку ў рабоце з пісьмамі.

УДОВІН СЫН. А што за карацелька?

ЗМЕЙ. Усе дванаццаць маіх галоў над ёй біліся. Карацелька — гэта, брат, сястра таленту, — недарма так гавораць. У карацельках — думка скандэнсаваная. (Чытае па памяці):

КЛЯПСЬ І КРАМЗЕЛЬ.

Кляпсь — лянны хлопеч-малец,

Жонкаю зрабіў Крамзель.

Не п'якуць яны, не п'яляць, —

Есць бацькі ў іх, балазе.

(Павесялеў). Вось якая карацелька! Моцна я тут стукнуў па лайдаках. Дарэчы, у нас мала пісьменнікаў-карацельчыкаў, даўгелшчыкаў больш. (Пасля паўзы). Але хоць гэта і карацелька, думка тут закладзена — будзь здароў! А чаму яе не друкуюць? (Зрабіў выгляд яшчэ больш сур'эзны). Я павінен друкавацца! Я буду друкавацца! Мне трэба друкавацца! Я хачу друкавацца! Не друкаваць мяне не маеце права!

УДОВІН СЫН (перабірае). Гарынавіч, супакойся!

ЗМЕЙ. Не магу быць спакойным. Вы друкуеце ўсялякую шараціну, слабыя творы. А мяне? На задні план? Усю вашу рэдакцыю з'ем. Я ведаю, што зрабіць! Ведаю, куды звярнуцца! Там разбяруча!

УДОВІН СЫН. А твая карацелька хіба не шэрая? Нічога ў ёй новага няма.

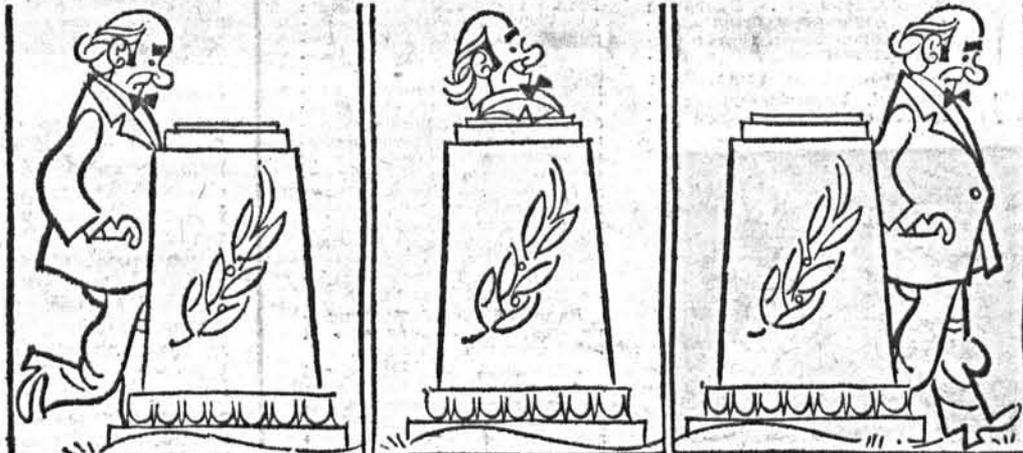
ЗМЕЙ. Правільна, новага няма. Але ж думка належыць не таму, хто яе першы выказаў, а таму, хто выказаў яе больш арыгінальна. А я арыгінальна-раскрыў сваю думку мастацкімі вобразамі, якімі з'яўляюцца ў творы лайдак Кляпсь і яго жонка лайдачка Крамзель. (Пасля паўзы). Больш я ў вашу рэдакцыю і радка не прынясу.

УДОВІН СЫН. Крыўдаваць асабліва не будзем.

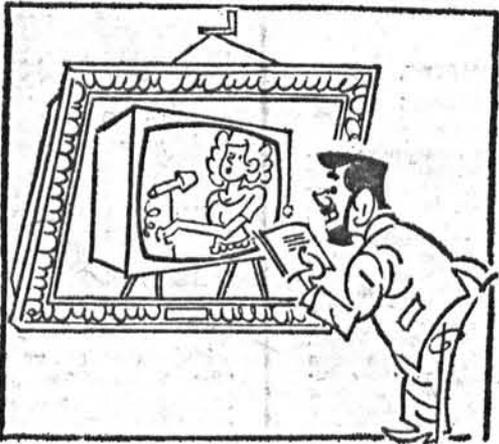
ЗМЕЙ. Радавацца будзеш? Добра, што сказаў. (Бліскае вачамі). Дык я ж вам заўтра сваю трылогію прынясу. Паспрабуйце толькі не надрукаваць!

Змей радасны пакрочыў далей, Удовін Сын сумна стаў на раздарожжы.

Літаратурны запіс Р. ЯУСЕЕВА.

Без слоў.

Сінтэз мастацтва.

Калі нола на эстрадзе замкнулася.
Малюнк А. ЧУРКІНА.

Пятро СУШКО

АЎТАДЫФІРАМБ

ПАРОДЫЯ

Я — ясны геній хараства свайго.
Алесь СТАВЕР.

Ах, Пушкін — знакаміты наш паэт,
Па імя цэка і па імя татавым,
Дазволь маёй, а не тваёй цытатаю
Аздобіць мой хвалючы санет.

Мая страфа зіхціць, нібы паркет,
А рыфма пахне лапушыстай мятаю.
І як палескі журавель, крылатая
Лірычнай песняй абдымае свет.

Ну, што там «помню дзіўнае

Або «перада мной паўстала ты?»
Трымай, стары, на Ставера раўненне!
Мой ідэал на твой не прамяняю,
Я сам як геній чыстай пеннаты
На аўтадыфірамб сябе натхняю.

МІЖ ІНШЫМ

Не спяшайся трэці «дрэва мыслі», хай на ім выпяваюць думкі.

Ён ужо не піша: ходзіць у масцітых і... на ўрачыстасці, дзе яго ўслаўляюць.

Лічыў, што ў літаратуру можна ўвайсці, не выходячы з-за пісьмовага стала.

На памылках вучацца, а на яго памылках змагло б ужо вывучыцца цэлае пакаленне.

Р. БОХАН.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856 АТ 0118.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака санратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масвай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэры — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алесь АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН,

Анатоль ГРАЧАНІКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ,

Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара),

Уладзімір НЯФЁД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА.

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.